

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

Uplatnění mediace v systému trestní justice I.

Mgr. Jan Rozum

Mgr. Petr Kotulan

PhDr. Marina Luptáková

PhDr. Miroslav Scheinost

PhDr. Jan Tomášek, Ph.D.

Technická spolupráce: Lucie Černá

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2009

Recenzentky:

PhDr. Jitka Slavíková

Mgr. Dagmar Doubravová (předsedkyně Sdružení pro probaci a mediaci v justici)

Poděkování

Autoři děkují PhDr. A. Matouškové z Generálního ředitelství Probační a mediační služby ČR za spolupráci při výzkumu.

ISBN 978-80-7338-090-8

© **Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009**
www.kriminologie.cz

OBSAH

Seznam kapitol

1. Úvod	4
1.1. Zařazení výzkumu	4
1.2. Předmět a cíl výzkumu	4
1.3. Metody výzkumu	6
2. Mediace v trestních věcech	7
2.1. Pojem mediace a mediace v zahraničí	7
2.2. Mediace v trestních věcech v České republice	11
2.3. Statistické údaje o mediaci	13
2.4. Veřejné mínění a mediace	20
3. Předmět a cíl výzkumné sondy	23
3.1. Celkové povědomí o Probační a mediační službě	25
3.2. Názory na možnosti užití a přínos mediace	30
3.3. Osobní postoj k mediaci	35
3.4. Názory na typy trestných činů vhodných pro mediaci	39
3.6. Závěry	50
4. Tabulková příloha	53
5. Otázky pro výzkum mediace prostřednictvím omnibusu	61
6. Seznam použité literatury	65
7. Resumé	
8. Summary	

1. Úvod

1.1. Zařazení výzkumu

Výzkum byl řešen v souladu se Střednědobým plánem výzkumné činnosti Institutu pro kriminologii a sociální prevenci na léta 2008-2010, který byl schválen ministrem spravedlnosti dne 7.5.2008, č.j. 5/2008-OANA-SP/13. Výzkum byl zadán Radou pro probaci a mediaci a byl realizován v letech 2008-2010. Tento výzkum probíhal ve velmi těsné součinnosti s Probační a mediační službou ČR.

1.2. Předmět a cíl výzkumu

Při výzkumu bylo rozhodující vymezení pojmu mediace. Pro potřeby tohoto výzkumu byla chápána jako neformální proces, v němž strany společně jednají a v součinnosti s mediátorem se snaží urovnat vzájemné vztahy a dohodnout na tom, jak naložit s následky konkrétního trestného činu. Zahraniční empirické výzkumy potvrzují, že zejména v případech méně závažných trestných činů je s výsledky mediace spokojena většina obětí a pachatelů.

Probační a mediační služba ČR mediaci definuje jako mimosoudní zprostředkování řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a pachatelem za účasti třetí osoby – mediátora, při které je oběma stranám dána možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby, které vznikly v souvislosti s trestnou činností. Smyslem a účelem mediace je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného a motivovat pachatele k převzetí odpovědnosti za škody, které jednáním způsobil. Mediaci lze využít nejčastěji v souvislosti s podmíněným zastavením trestního stíhání, narovnáním, s podmíněným upuštěním od trestního stíhání, ale lze ji využít i v souvislosti s ukládáním alternativních trestů, v trestních věcech mladistvých a i v případech trestního stíhání se souhlasem poškozeného. Tento širší pohled na problematiku mediace je žádoucí. Mediaci je třeba chápat jako proces, který lze široce využít v systému trestní justice.

Výzkum problematiky **mediace v systému české trestní justice** se zaměřil na zhodnocení přínosu a efektivity mediačních postupů pro pachatele, poškozeného a společnost, a dále na

to, jak jsou prostřednictvím mediace naplňovány obecné cíle činnosti Probační a mediační služby, tj. integrace pachatele, participace poškozeného a ochrana společnosti. Zaměřili jsme se na to, při jakých trestněprávních institutech je mediace soudy a státními zástupci využívána, vůči jakému okruhu a charakteru případů jsou mediační postupy uplatňovány a jaká je jejich efektivita, a to z pohledu společnosti, pachatele i poškozeného. Domníváme se, že zvolené téma výzkumu je velmi aktuální a chtěli bychom poukázat i na to, že formulace tématu byla v souladu s Doporučením č. R (99) 19 výboru ministrů členským státům, týkající se zprostředkování, respektive mediace v trestních záležitostech. Zde je v bodu 22. přílohy uvedeno, že členské státy EU by měly podporovat výzkum a hodnocení programů restorativní justice ke zjištění, do jaké míry poskytují pozitivní výsledky pro všechny strany – pachatele, oběť, společnost. V doporučení je dále konstatováno, že členské státy by měly podporovat výzkum a pravidelné hodnocení. Podle doporučení výboru ministrů by měly výsledky výzkumu a hodnocení řídit další postup a rozvoj programů, případně měnit podobu postupů restorativní justice.

Při výzkumu jsme se zaměřili na následující okruhy:

- u jakých trestněprávních institutů je mediace využívána,
- jakých případů se mediace týkala (v případech jaké trestné činnosti byla mediace použita),
- zda mediace měla vliv na rychlost trestního řízení,
- zda měla mediace vliv na uloženou sankci,
- zda měla mediace vliv na uspokojení nároků poškozeného,
- zda je dohoda o urovnání konfliktu a náhradě škody opravdu plněna,
- jaký typ pachatelů mediaci podstoupil,
- zda mediace měla vliv na snížení recidivy u pachatelů,
- na zjištění názorů probačních úředníků na problematiku mediace,
- na zjištění názorů a postojů pachatelů a poškozených na průběh a přínos mediace,
- na zjištění názorů veřejnosti na mediaci a na další restorativní přístupy prostřednictvím specializovaného výzkumu veřejného mínění.

1.3. Metody výzkumu

Byly zvoleny následující výzkumné metody a techniky:

- a) analýza domácích i zahraničních odborných pramenů k dané problematice,
- b) analýza statistických údajů Probační a mediační služby ČR,
- c) analýza údajů z Rejstříku trestů u vzorku osob, u nichž proběhla v roce 2005 mediace a tito odsouzení spáchali úmyslný trestný čin,
- d) analytická sonda do soudních případů z roku 2008, kde proběhla mediace při spáchání úmyslného trestného činu,
- e) dotazníkové šetření mezi pachateli a poškozenými, kteří podstoupili mediaci,
- f) zpracování expertní studie spolupracovníkem z řad Probační a mediační služby ČR na téma „Praktické zkušenosti probačního úředníka s mediací mezi obětí a pachatelem“,
- g) výzkumná sonda (výzkum veřejného mínění), jejímž účelem bylo zjistit, jak veřejnost vnímá a hodnotí poslání mediační služby v rámci justice a pro jaké typy trestné činnosti i pachatelů považuje mediační službu za vhodnou.

Výzkum veřejného mínění – názory veřejnosti na mediaci proběhl v listopadu 2008, proto jsme z důvodu aktuálnosti výsledků výzkumu veřejného mínění rozdělili prezentaci výsledků do dvou částí. V této první části (v roce 2009) jsou prezentovány, vedle stručného úvodu do problematiky mediace a statistických údajů k mediaci, výsledky výzkumu veřejného mínění. Ve druhé části (v roce 2010) budou prezentovány především empirické poznatky z analytické sondy do rejstříku trestů, sondy soudních případů, kde byla použita mediace a z dotazníkového šetření mezi pachateli a poškozenými, kteří podstoupili mediaci.

2. Mediace v trestních věcech

2.1. Pojem mediace a mediace v zahraničí

Mediace jako metoda řešení konfliktu

Podstata mediace spočívá ve zprostředkování řešení sporu za účasti třetí strany – mediátora, jehož úkolem je řídit proces mediace a pomoci stranám sporu dospět k řešení, které uspokojí jejich zájmy a potřeby. Řešení konfliktu vychází z přesvědčení, že strany konfliktu jsou schopny řešit spory vlastními silami a s minimem vnějších zásahů¹. Takový způsob řešení sporu má základ v kulturách tzv. přírodních národů a kmenů, kde roli mediátora plnil uznávaný člen komunity, případně rodiny.

Mediace mezi poškozeným a obviněným v zahraničí

Proces institucionalizace mediace v rámci trestního řízení začal na severoamerickém kontinentu ve druhé polovině 20. století a tato metoda se stala významnou alternativou soudnímu řešení sporů založeném na principu konfrontace² (za první mediační program zaměřený na oblast trestní justice je považován kanadský projekt pro mladistvé, který byl realizován ve městě Elmira). V Evropě se mediace začala prosazovat nejdříve ve Velké Británii, kde byly mediační programy zahájeny koncem 70.let dvacátého století³. Británii následovaly další evropské státy – Německo, Rakousko a Nizozemsko. Zde se rozvíjela metoda mediace zejména v souvislosti se zaváděním odklonů od standardního soudního řízení. V 90. letech dochází k obrovskému rozvoji mediačních postupů. Zdokonalují se teoretické postupy, vymezuje se profese mediátora a mediace je zakotvena i v trestní legislativě⁴. V dalších letech začíná být mediace postupně využívána i v průběhu celého trestního řízení (nejenom při odklonech), je rozšiřován okruh případů, které jsou k mediaci předávány, dochází k zaměření jednotlivých mediačních programů podle typů trestné činnosti apod. Nutno zdůraznit, že mediace je považována za jednu z hlavních metod, spojených s teorií restorativní justice, či dokonce za základní nástroj jejího praktického uplatnění. Koncepce restorativní justice vychází ze základního předpokladu, že trestný čin je sociální

¹ Doubravová, D. a kol.: *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ 2001, str. 6.

² Doubravová, D. a kol.: *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ 2001, str. 7.

³ Fenyk, J.; Sotolář, A.; Sovák, Z.: *Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti*. *Trestní právo*, 1/1998.

⁴ Doubravová, D. a kol.: *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ 2001, str. 8.

konflikt mezi stranami, a proto jej lze účinně řešit pouze za podmínky aktivní participace všech dotčených. Mediace v trestním řízení mezi poškozeným a obviněným vychází z obecných zásad a principů mediace, musí ovšem probíhat v souladu s trestním řízením.

Mediace v současném pojetí zahrnuje mnoho forem a postupů. Groenhuijsen rozlišuje podle způsobu využití mediace v trestním řízení tři modely⁵:

- mediace jako součást tradičního trestního procesu,
- mediace jako alternativa k trestnímu řízení,
- mediace jako součást trestního procesu, často využívaná po rozhodnutí soudu o vině a trestu k řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným.

Jak uvádí T. Gavrielides⁶, mediace má v jednotlivých zemích různou podobu. Do značné míry ji ovlivňuje systém trestní justice, a také celkové kulturní a sociální podmínky, včetně postojů veřejnosti a politiků k problematice trestné činnosti a jejího řešení. Budeme-li si všimnout postavení mediace v rámci justičního systému, můžeme rozlišit tři základní typy programů. První z nich jsou na systému trestní justice nezávislé a fungují jako plnohodnotná alternativa ke klasickému projednávání věci. Druhý typ představují programy „relativně nezávislé“, kdy je mediace nabízena jako součást trestního procesu v jeho určité fázi. Pokud strany dospějí k dohodě, může to ovlivnit konečné rozhodnutí soudu nebo státního zástupce o formě potrestání. Třetím typem je „plně závislá“ mediace, která je dílčí součástí klasického projednávání věci a která bývá v některých zemích využívána u závažných deliktů či ve fázi samotného výkonu trestu.

J. Dignan⁷ zdůrazňuje pět hlavních cílů mediace:

1. Podporovat ozdravný proces, jímž oběť po trestném činu prochází, a to poskytnutím příležitosti (vždy pouze na dobrovolné bázi!) setkat se a hovořit s pachatelem, a podílet se na diskusi o tom, jak by měl být skutek řešen.

⁵ Groenhuijsen, M.: Victim – offender mediation: legal and procedural safeguards. Experiments and legislation on some European jurisdictions. In: *Victim – Offender Mediation in Europe: Making Restorative Justice Works*. Leuven: Leuven University Press, 2000.

⁶ Gavrielides, T.: *Restorative justice theory and practice: addressing the discrepancy*. Helsinki: HEUNI 2007.

⁷ Dignan, J.: *Understanding victims and restorative justice*. Maidenhead: Open University Press 2005.

2. Přimět pachatele k tomu, aby převzal přímou odpovědnost za svůj čin, a to jednak tím, že je nucen vyslechnout, jaký dopad mělo jeho jednání na oběť, a jednak jeho účastí v diskusi o řešení skutku.
3. Zprostředkovat zkušenost, která bude mít posilující a emocionálně uspokojivý efekt pro obě strany.
4. Přesunout důraz z „veřejného zájmu“ řešení případu, který zdůrazňuje klasická justice, na osobní zájmy těch, koho se zločin přímo dotknul.
5. Pokud je to možné, umožnit oběma stranám, aby se dohodly, jak lze napravit způsobenou škodu, a to přiměřeným a pro obě strany akceptovatelným způsobem.

Mediace jako metoda řešení konfliktů, souvisejících s trestním stíháním, je předmětem zájmu řady mezinárodních organizací, např. Rady Evropy. Pozornost mediaci je věnována především v doporučeních, které Rada Evropy vydává. Doporučení Rady Evropy stanovují základní principy mediačního procesu, které by měly být členskými zeměmi dodržovány. Z těch zásadních materiálů k mediaci je potřeba zmínit Doporučení rady Evropy č. R (99) 19, týkající se zprostředkování, resp. mediace v trestních věcech⁸. Hlavní principy Doporučení jsou následující:

- Mediace v trestních věcech by se měla uskutečnit jen pokud k ní strany dají svobodně souhlas. Stranám by mělo být umožněno, aby svůj souhlas mohly kdykoliv odvolat.
- Mediátorům by měla být dána dostatečná autonomie v rámci systému trestního soudnictví.
- Legislativa by měla usnadnit mediaci v trestních věcech.
- Na proces mediace by se měly vztahovat základní procesní záruky; zejména by strany měly mít právo na právní pomoc, na tlumočnické služby, nezletilí by měli mít navíc právo i na rodičovskou pomoc.
- Rozhodnutí předat trestní věc k mediaci, stejně i hodnocení výsledku mediačního řízení by mělo být vyhrazeno orgánům trestního soudnictví.

⁸ Karabec, Z. a kol.: *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: IKSP 2003.

- Dříve, než strany dají svůj souhlas s mediací, měly by být plně informovány o svých právech, povaze mediačního řízení a možných důsledcích svého rozhodnutí.
- Zvláštní nařízení a právní ochrana mladistvých v soudním řízeních by se měly vztahovat rovněž i na jejich účast v mediaci v trestních věcech.
- Základní skutečnosti případu by měly být běžným způsobem odsouhlaseny oběma stranami jako základ pro mediaci. Účast v mediaci by neměla být použita jako důkaz přiznání viny v dalším trestním řízení.
- Zjevná nerovnost účastníků mediace s ohledem na faktory, jako jsou věk stran, vyspělost nebo duševní schopnosti, by měly být vzaty v úvahu předtím, než případ bude předán k mediaci.
- Rozhodnutí o předání trestní věci k mediaci by mělo zahrnovat přiměřený časový limit, v průběhu kterého by kompetentní orgány trestního soudnictví měly být informovány o stavu mediačního řízení.
- Vyrovnání závazků založených na mediačních dohodách by mělo mít stejný statut jako soudní rozhodnutí a mělo by vyloučit trestní stíhání ohledně stejných skutečností (ne bis in idem).
- Pokud bude případ předán zpět orgánům trestního soudnictví, aniž by došlo k dohodě mezi stranami, nebo po neúspěchu splnění takové dohody, rozhodnutí o dalším postupu by mělo být učiněno bez odkladu.
- Orgány poskytující mediační služby by měly mít dostatečnou autonomii v plnění svých povinností. Jejich činnost by měla být upravena zákonem. Mediátoři by měli projít školením než začnou s prováděním mediace a měli by být soustavně doškoleni. Jejich školení by se mělo zaměřit na poskytnutí vysoké úrovně způsobilosti a vzít v úvahu dovednosti z oblasti řešení konfliktů, specifické požadavky na práci s oběťmi a pachateli a základní znalost systému trestního soudnictví.
- Před začátkem mediace by měl být mediátor informován o všech závažných skutečnostech případu a vybaven nutnými dokumenty od kompetentních orgánů trestního soudnictví.
- Mediace by měla být prováděna nestranným způsobem, musí být založena na skutkové podstatě případu a na potřebách a přáních stran. Mediace by měla být prováděna na místech, kam nemá veřejnost volný přístup. Mediátor by měl vždy respektovat důstojnost stran a zajistit, aby strany spolu jednaly s vzájemnou úctou. Mediace by měla být prováděna efektivně, ale tempem, které je pro strany zvládnutelné.

- K dohodám by strany měly dospět dobrovolně. Dohody by měly obsahovat pouze rozumné a přiměřené závazky.
- Navzdory zásadě důvěrnosti by měl mediátor předat příslušným orgánům trestního řízení jakoukoliv informaci ohledně bezprostředně hrozících závažných trestných činů, která by vyšla najevo během mediace.
- Mediátor by měl podat orgánům trestního soudnictví zprávu o mediaci a jejím výsledku, zpráva by neměla obsahovat záznamy mediačních rozhovorů, ani názor mediátora na chování stran v průběhu zprostředkování.
- Členské státy EU by měly podporovat výzkum a vyhodnocení účinnosti mediace v trestních záležitostech.

2.2. Mediace v trestních věcech v České republice

U myšlenky obohatit naše trestní řízení o prvek sociální práce s pachatelem trestného činu stálo jako první u nás Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici (založeno v Praze roku 1994)⁹. Sdružení zpracovalo projekty z oblasti řešení trestních konfliktů v kontextu trestního řízení a z pohledu metod sociální práce (šlo o projekty Soudní pomoc, Mimosoudní vyjednávání – narovnání a Probače). Projekty nebyly oficiálně přijaty ministerstvem spravedlnosti, ale staly se dobrým základem pro obsah činnosti funkčních míst probačních úředníků.

Rozvoj mediačních postupů v České republice je tedy úzce spojen se vznikem Probační a mediační služby. Vláda ČR svým usnesením již v roce 1994 uložila ministru spravedlnosti, aby zřídil místa probačních úředníků. Na většině okresních a některých krajských soudech se tak dělo od roku 1996. Nutno poznamenat, že pouze na některých okresních soudech byla tato místa obsazena plně kvalifikovanými pracovníky, vzdělanými v oboru sociální práce¹⁰.

Takto vzdělaní probační úředníci stojí u počátků zavádění mediačních postupů v České republice. Mediace byla využívána zejména při aplikaci institutu podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu a institutu narovnání podle § 309 trestního řádu. Další rozvoj mediace a její uplatnění i u jiných institutů trestního práva přineslo až zakotvení

⁹ Kuchta, J., Válková, H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005.

¹⁰ Doubravová, D. a kol: *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001. - str.3

a vymezení činnosti Probační a mediační služby ČR, které bylo provedeno zákonem č. 257/2000 Sb. s účinností od 1.1. 2001.

Právní rámec mediace v České republice

Právní definice mediace je uvedena v ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě takto:

„Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“

Metodický standard činnosti Probační a mediační služby ČR v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem z roku 2003 tuto zákonnou definici doplňuje následovně: *„Mediací lze pro účely trestního řízení definovat jako alternativní metodu řešení konfliktů, která využívá přítomnosti nestranné třetí osoby – mediátora. Postavení mediátora je vyvážené k oběma stranám. Je odborníkem na efektivní vyjednávání. Napomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace. Jeho úkolem je řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumění účastníků a nalezení řešení, která zohledňují zájmy obou stran. Mediátor spor neposuzuje, ani nerozhoduje o formě jeho řešení.“*

Principy mediace u nás vycházejí ze zásad evropsky obecně uznávaných. I u nás mediační proces poskytuje oběma stranám možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby, které vznikly v souvislosti s trestnou činností. Současně umožňuje domluvit se na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. Účast na mediaci je pro obě strany dobrovolná. Poškozený má příležitost vyjádřit a pojmenovat své potřeby a zájmy v souvislosti se zmírněním následků způsobených trestnou činností. Může získat důležité informace vztahující se k trestnímu řízení a především k náhradě škody. Poškozenému mediace nabízí příležitost „seznámit“ pachatele přímo s tím, co způsobil a domoci se tak nejen materiálního, ale i mezilidského narovnání své újmy. Obviněný má příležitost vyjádřit své potřeby, ale také pojmenovat své povinnosti a přijmout odpovědnost v souvislosti s náhradou jím způsobených škod. V osobním jednání s poškozeným má obviněný možnost dozvědět se, co vše svým jednáním způsobil. Může vysvětlit okolnosti svého jednání, omluvit se poškozenému a nabídnout přiměřenou náhradu škody. Výsledky mediačního jednání může státní zástupce

nebo soudce zohlednit ve svém rozhodnutí. Může například zastavit trestní stíhání nebo navrhnout či schválit další alternativní opatření či sankci.

Mediační jednání má podobu setkání obviněného s poškozeným za účasti mediátora, který plní roli nestranného prostředníka. Společnému jednání obvykle předcházejí individuální rozhovory s poškozeným a obviněným. Smyslem a účelem mediačního jednání je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného a motivovat obviněného k převzetí odpovědnosti za škody, které svým jednáním způsobil. Mediátor vyváženým přístupem umožňuje oběma stranám, aby vyjádřily své názory, potřeby a zájmy v rámci daného trestního případu. Mediační jednání může vyústit ve společnou dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody. Ta pak slouží jako podklad pro rozhodování státního zástupce nebo soudce.

2.3. Statistické údaje o mediaci

Od roku 2005 existuje statistická evidence, která umožňuje sledovat údaje o osobách, respektive případech, kde proběhlo mediační jednání. Při analýze jsme vycházeli ze statistických údajů, poskytnutých pracovníky Generálního ředitelství Probační a mediační služby ČR.

K dispozici jsme měli anonymizované údaje o obviněných, kteří v letech 2005 až 2007 podstoupili mediaci. Jednalo se celkem o 1878 osob, z toho 1608 mužů (85,6 %) a 270 (14,4 %) žen. Nejvíce případů bylo zaznamenáno v roce 2005 (950), v následujících letech došlo zhruba k polovičnímu poklesu.

Mediace podle pohlaví (absolutní četnost)

Rok	2005	2006	2007
muži	<i>803</i>	<i>413</i>	<i>392</i>
ženy	<i>147</i>	<i>76</i>	<i>47</i>
Celkem	950	489	439

Mediace podle pohlaví (relativní četnost %)

Rok	2005	2006	2007
muži	84,5	84,5	89,3
ženy	15,5	15,5	10,7
Celkem	100	100	100

Průměrný věk obviněných, kteří podstoupili mediaci, byl 30,3 let; modus 17 let (7,8 % ze všech osob). Mediace byla realizována nejčastěji mezi pachateli ve věku 22-29 let (22,4 %) a 15-18 let (21,7 %). Ve sledovaném období došlo k mediačnímu jednání i u třech obviněných mladších 15 let, kteří se dopustili činu jinak trestného a kde bylo následně soudem použito opatření podle ustanovení § 93 zákona č. 218/2003 Sb.

Věk odsouzených při mediaci

Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
pod 15 let	3	0,2
15-18	408	21,7
19-21	284	15,1
22-29	420	22,4
30-39	330	17,6
40-49	201	10,7
50 a více	232	12,4
CELKEM	1878	100,0

Jak už jsme zmínili v předchozích částech studie, smyslem a účelem mediačního jednání je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného a motivovat obviněného k převzetí odpovědnosti za škodu, kterou svým jednáním způsobil. Mediace může vyústit v dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody a výsledky mediačního jednání může soudce či státní zástupce zohlednit ve svém rozhodnutí.

Z celkového počtu 1878 případů byla uzavřena dohoda v 1498 případech. Dohody nebylo při mediačním jednání dosaženo v 361 případech (u zbylých 19 případů statistický soubor

údaj o uzavření či neuzavření dohody neobsahoval). Podle pohlaví byli ve sledovaném období mezi obviněnými k „mediační dohodě“ statisticky významně přístupnější muži - 81,4 % pro a 18,6 % proti, u žen je poměr 75,4 % pro a 24,6 % proti. Je nepochybně potěšitelné, že počet mediací ukončených dohodou mezi stranami narůstá, a to z 75,1 % v roce 2005 na 87,8 % v roce 2007.

Výsledek mediace v letech 2005-2007

Mediace ukončená	2005	2006	2007
	Absolutní/relativní četnost	Absolutní/relativní četnost	Absolutní/relativní četnost
Dohodou	<i>709 / 75,1</i>	<i>408 / 84,8</i>	<i>381 / 87,8</i>
Nedohodou	<i>235 / 24,9</i>	<i>73 / 15,2</i>	<i>53 / 12,2</i>
CELKEM	944 / 100	481 / 100	434 / 100

Z hlediska věku byli k mediační dohodě více pozitivně naladěni mladší obvinění (i když nutno zdůraznit, že ne statisticky významně), s přibývajícím věkem obviněných se ochota dohodnout snižuje.

Výsledek mediace z hlediska věku obviněného

Věk v době mediace	Mediace z hlediska uzavření dohody / nedohody
15-18	<i>82,2 / 17,8</i>
19-21	<i>85,6 / 14,4</i>
22-29	<i>80,6 / 19,4</i>
30-39	<i>79 / 21</i>
40-49	<i>79,2 / 20,8</i>
50 a více	<i>74,9 / 25,1</i>
CELKEM	80,6 / 19,4

(N=1859, údaje v %)

Zajímali jsem se i o druh trestné činnosti, která byla obviněnými spáchána a následně řešena při mediačním jednání. Za pomoci mediace byly v letech 2005 až 2007 řešeny nejvíce případy, kdy byly spáchány trestné činy podle hlavy VII. - trestné činy proti životu a zdraví a hlavy IX. - trestné činy proti majetku. Tyto případy tvořily 82,7 % ze všech případů. Pokud

jde o jednotlivé trestné činy, jednoznačně převažují trestné činy ublížení na zdraví podle §§ 221, 223 (u tohoto trestného činu zejména spáchané v dopravě) a trestný čin krádeže podle § 247.

Druh trestné činnosti, při jejímž řešení byla použita mediace

Trestní zákon	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Hlava IV.	16	0,9
Hlava V.	143	7,6
Hlava VII.	856	45,6
Hlava VIII.	89	4,7
Hlava IX.	696	37,1
Jiné hlavy TRZ	58	3,1
Nezjištěno	20	1,1
CELKEM	1878	100

Z pohledu druhu trestné činnosti se nejméně úspěšně podařilo uzavřít dohodu s obviněnými, kteří spáchali trestnou činnost podle Hlavy V. a IV. trestního zákona (trestné činy hrubě narušující občanské soužití, respektive trestné činy obecně nebezpečné), nejméně pak s pachateli, kteří se dopustili trestné činnosti podle Hlavy VIII. trestního zákona (trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti).

Počet dohod / nedohod o urovnání konfliktu a náhradě škody podle trestné činnosti

	Hlava IV.	Hlava V.	Hlava VII.	Hlava VIII.	Hlava IX.	jiné
Dohoda	87,5 / 14	88,7 / 126	80,5 / 684	76,1 / 67	79,6 / 549	81,8 / 45
Nedohoda	12,5 / 2	11,3 / 16	19,5 / 166	23,9 / 21	20,4 / 141	18,2 / 10

(N =1841; relativní četnost % / absolutní četnost)

Statistická databáze Probační a mediační služby ČR nám umožnila analyzovat u většiny případů (u 1482 – 79 %) i způsob ukončení trestního případu (u zbývajících 21 % - 396 případů Probační a mediační služba bohužel tento zpětný údaj od soudu či státního zastupitelství nezískala). Mediační jednání mezi obviněným a poškozením bylo z pohledu trestní justice zakončeno ve většině případů (celkem u 979 - 66,1 %, v roce 2005 - 508,

2006 - 254, 2007 - 217) institutem podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 TŘ. Podmíněné zastavení trestního stíhání je jednou z forem odklonu trestního řízení. Při tomto institutu trestní řízení nedospěje do své typické fáze, do odsuzujícího rozsudku. Dá se říci, že institut podmíněného zastavení trestního stíhání a institut narovnání je z pohledu základních teoretických principů mediace nejvhodnějším pro aplikaci mediačních postupů. Například komentář¹¹ k trestnímu řádu k ustanovení § 307 uvádí: *Argumenty podporující alternativní způsoby řízení jsou proto zejména racionalizace systému trestní justice, řešení konfliktu mezi obviněným a poškozeným a státem, vyvarování se nadměrné stigmatizace obviněného, nalezení a používání méně intenzivních, ale dostatečně efektivních forem státního donucení a v neposlední řadě zabezpečení pomoci oběti poškozené trestným činem.* Znamená to tedy, že mezi argumenty podporující alternativní způsoby trestního řízení a principy podporující mediaci nalezneme mnoho shodných bodů.

Na druhou stranu je potřeba poukázat na to, že institut podmíněného zastavení trestního stíhání je soudy a státními zastupitelstvími hojně využíván (v roce 2005 – 9 347, v roce 2006 – 9 666, v roce 2007 – 9 322) a je zřejmé, že míra využití mediace u tohoto institutu (v 979 případech je zhruba 3,5 %) a tudíž zapojení úředníků probační a mediační služby při realizaci mediace u institutu podmíněného zastavení je stále velmi nízká (podle zákona o Probační a mediační službě je totiž mediace prováděna na základě souhlasu či pokynu soudce či státního zástupce – ustanovení § 4 odst.7 zákona č. 257/2000 Sb.).

Překvapuje i poměrně nízká mediační činnost probačních úředníků při realizaci institutu narovnání. V letech 2005 až 2007 bylo soudy a státními zastupitelstvími schváleno celkem 624 narovnání. Podle statistických údajů o mediaci (sice ochuzené o výsledek řízení zhruba u pětiny případů) byla uskutečněna mediace pouze u 90 (14,4 %) případů, které skončily narovnáním.

Pokud jde o jiný způsob ukončení, ve většině případů (celkem u 38 z 60 případů), kde proběhla mediace bylo následně orgány činnými v trestním řízení zastaveno trestní stíhání.

¹¹ Šámal, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář. II.díl.* Praha: C.H.Beck, 2008.

Ukončení trestního případu

Trestní případ ukončen	2005 - 2007
	Absolutní/relativní četnost
Podmíněné zastavení trestního stíhání - § 307 TRŽ	979 / 66,1
Podmíněné odsouzení - § 58 TRZ	154 / 10,4
Narovnání - § 309 TRŽ	90 / 6,1
Obecně prospěšné práce - § 45 TRZ	43 / 2,9
Trest odnětí svobody - § 39 TRZ	10 / 0,7
Podmíněné odsouzení s dohledem - § 60a TRZ	14 / 0,9
Opatření podle z.č. 218/2003 Sb. ¹²	132 / 8,9
Jiný způsob ukončení ¹³	60 / 4

Ukončení trestního případu podle jednotlivých hlav trestního zákona

	Hlava 4	Hlava 5	Hlava 7	Hlava 8	Hlava 9	jiné
Podmíněné zastavení trestního stíhání - § 307 TRŽ	66,7	55,9	75,3	38,9	62,4	46,3
Podmíněné odsouzení - § 58 TRZ	16,7	15,7	7,8	6,9	13,2	7,3
Narovnání - § 309 TRŽ	8,3	9,8	8,1	2,8	2	24,5
Obecně prospěšné práce - § 45 TRZ	0	3,9	1,2	1,4	4,3	7,3
Trest odnětí svobody - § 39 TRZ	0	0	0,9	1,4	0,5	0
Podmíněné odsouzení s dohledem - § 60a TRZ	0	2	0,4	2,8	1,1	2,4
Opatření podle z.č. 218/2003 Sb. ¹⁴	0	9,8	2,3	33,3	13,7	4,9
Jiný způsob ukončení ¹⁵	8,3	2,9	4	12,5	2,8	7,3
CELKEM	100	100	100	100	100	100

(N = 1841; údaje v %)

¹² bez podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání

¹³ nejčastěji došlo k zastavení trestního stíhání (38 případů), peněžitý trest (9 případů), zákaz činnosti (8 případů)

¹⁴ bez podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání

¹⁵ nejčastěji došlo k zastavení trestního stíhání (38 případů), peněžitý trest (9 případů), zákaz činnosti (8 případů)

Co se týče zakončení mediovaných případů u mladistvých pachatelů, bylo analyzováno 323 případů (u 88 mladistvých obviněných databáze údaj neobsahovala). I u mladistvých obviněných, kteří podstoupili mediaci, převažuje řešení trestné činnosti za pomoci institutu podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 TR (191 případů - 59,1 %). U zbývajících mladistvých pachatelů sloužila mediace jako základ pro uložení opatření podle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže (databáze obsahovala údaje o 132 případech). Ve sledovaném období bylo nejvíce využito mediační setkání jako základ pro rozhodnutí v případech uložení upuštění od uložení trestního opatření (21,2 %), podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem (19,6 %) a podmíněného upuštění od uložení trestního opatření (17,6 %).

Případy řešené podle zákona č. 218/2003 Sb.

Opatření podle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže¹⁶	Absolutní četnost	Relativní četnost
§ 11 upuštění od uložení trestního opatření	28	21,2
§ 33 podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem	26	19,6
§ 14 podmíněné upuštění od uložení trestního opatření	23	17,4
§ 26 obecně prospěšné práce	16	12,1
§ 70 odstoupení od trestního stíhání	14	10,6
Jiná opatření	25	18,9

(N=132)

¹⁶ bez narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání

2.4. Veřejné mínění a mediace

Výzkumy veřejného mínění, zaměřené na názory a postoje ke kriminalitě a trestní politice, obvykle nepřinášejí povzbudivé zprávy. Většina občanů neskrývá pocit, že stát je před zločinem a jeho jednotlivými podobami nechrání dostatečně, a že orgány činné v trestním řízení nepracují na patřičné úrovni. Sankce, které hrozí pachatelům, jsou hodnoceny jako příliš mírné, a nikoli výjimečný bývá názor, že systém trestní justice je nastaven spíše tak, aby sledoval zájmy a práva zločinců, nikoli obětí. K takovým závěrům dospívají jak zahraniční, tak domácí studie¹⁷. Chceme-li se za daného stavu zajímat o postoje veřejnosti k mediaci, velkou podporu pro ni očekávat nebudeme. Převládá-li mezi občany punitivní naladění, myšlenky a principy restorativní justice by jim měly být cizí. Pravda je ale překvapivě jiná. Dostupné výzkumy naznačují, že nemalé části veřejnosti se opatření typu mediace zamlouvají. Jak ve své práci dokládá S. Maruna¹⁸, jednoznačně punitivní postoje veřejnosti, byť s nimi automaticky počítá většina politiků, jsou pouhý mýtus. Dá-li se mínění občanů vystihnout, pak spíše jako vyvážené, a to v přímém a selektivním vztahu k typu případů, jichž se týká. Veřejnost je velmi nemilosrdná k lidem, kteří se dopustí nejzávažnějších forem kriminálních činů, avšak na druhou stranu podporuje shovívavý přístup a orientaci trestů na převýchovu pachatelů všude tam, kde lze oprávněně věřit v efekt či smysl takových opatření.

Aby občané mohli svůj postoj k mediaci či jiným alternativním opatřením vyjádřit, musí být informováni, že takové možnosti existují. To bohužel ve výzkumech veřejného mínění nebývá pravidlem¹⁹. Mnohá, tradičně pojatá šetření nenabízejí respondentům jiné varianty, než klasickou reakci na zločin - tedy trest odnětí svobody. Zpravidla se v nich zjišťuje pouze názor, zda je výše tohoto trestu, jak ji stanovuje zákon, dostatečná. Studie, které zahrnují i přístupy alternativní, přitom ukazují, že některé z nich se občanům jeví jako vhodná cesta řešení kriminálních skutků. Příkladem může být Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti (IVCS), opakovaně uskutečněný i v České republice. Dotázané osoby se v něm vyjadřovaly k postihu pachatele, který se dopustil trestného činu vloupání (konkrétně odcizil barevný televizor). Výsledky z roku 2000 hovoří o tom, že vězením by jej potrestalo pouze 26 %

¹⁷ Srov. např.: Roberts, J.; Hough, M.: *Understanding public attitudes to criminal justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005. U nás podobně Večerka a kol.: *Občané o kriminalitě a prevenci*. Praha: IKSP, 2007. Další zdroje též výzkumy Centra pro výzkum veřejného mínění k problematice kriminality a důvěry ve státní instituce – viz internetové stránky www.cvvm.cas.cz

¹⁸ Maruna, S.: Public opinion and community penalties. In Bottoms, A. aj. *Alternatives to prison: options for an insecure society*. Cullompton: Willan Publishing, 2004.

¹⁹ Srov. Roberts a kol.: citované dílo.

reprezentativního vzorku občanů Prahy, zatímco 57 % by upřednostnilo obecně prospěšné práce, 8 % trest podmíněný a 6 % pokutu²⁰.

I přesto, že principy restorativní justice postupně pronikly do justičních systémů většiny vyspělých zemí světa, nelze předpokládat, že je s nimi veřejnost dostatečně seznámena. Potvrzují to některá zahraniční šetření, podle nichž o existujících mediačních či jiných programech ví pouze malá část obyvatel²¹. Jedinou možností, jak zjistit názory či postoje na jejich uplatňování, proto představují výzkumy, v nichž jsou respondentům alespoň základní myšlenky daných opatření osvětleny. Touto cestou se vydal M. Umbreit²², který reprezentativnímu vzorku obyvatel Minnesoty položil následující otázku: „V Minnesotě existuje několik programů, které umožňují, aby se oběť trestného činu setkala s pachatelem, a to za účasti školeného mediátora. Má přitom možnost pachateli sdělit, jak ji trestný čin zasáhl, a následně se spolu mohou domluvit, jak by bylo možné způsobené škody napravit. Představte si, že jste se stal obětí majetkového trestného činu, spáchaného mladistvým pachatelem. Jak pravděpodobné podle vás je, že byste s účastí v takovém programu souhlasil?“ Ukázalo se, že vlastní účast v mediaci vyloučilo pouze 18 % respondentů, zatímco 51 % ji považovalo za velmi, a 31 % za vcelku pravděpodobnou.

Podobné šetření bylo provedeno v roce 1998 v Severním Irsku²³. Respondenti se měli vyjádřit k hypotetické možnosti, zda by byli ochotni se účastnit setkání s mladistvým pachatelem, který je okradl. Cílem by měla být dohoda, jak případ řešit. Opět se ukázalo, že většina dotázaných by s účastí souhlasila (v tomto případě se jednalo o 75 %). Znaky, jako je pohlaví, víra či socioekonomický status, nehrály v odpovědích roli. Pouze se ukázalo, že menší ochotu setkání s pachatelem podstoupit projevovali nejstarší a nejmladší respondenti (tedy ve věku nad 65 let a do 24 let).

Nedávný výzkum veřejného mínění ve Skotsku²⁴ nepožadoval po respondentech vyjádření k vlastní případné účasti na mediaci, ale posouzení její vhodnosti u devatenáctiletého

²⁰ Martinková, M.: *Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000*. Praha: IKSP, 2002.

²¹ Srov např. Doble, J., Klein, J.: *Attitudes towards crime and punishment in Vermont: public opinion about an experiment with restorative justice*. New York: Doble Research Associates, 2000.

²² Umbreit, M.: *Victim meets offender: the impact of restorative justice and mediation*. New York: Criminal Justice Press, 1994.

²³ Zpráva z výzkumu je dostupná na www.nio.gov.uk/attitudes_to_crime_crime_reduction_and_community_safety_in_ni.pdf

²⁴ Zpráva z výzkumu je dostupná na www.scottish.parliament.uk/business/committees/historic/justice1/reports-02/j1r02-pats-02.htm#1

pachatele, jehož případ byl v dotazníku podrobně popsán (jednalo se o loupežné přepadení, při němž byla oběti násilím odcizena peněženka – pachatel byl navíc za podobné provinění již dříve opakovaně stíhán). Souhlasné a nesouhlasné odpovědi byly téměř v rovnováze. Mediaci považovalo v daném případě za vhodnou 39 % dotázaných, nedoporučilo ji naopak 43 %. Následující tabulka přináší zajímavý pohled na argumenty, jimiž svou volbu respondenti obhajovali.

Proč je mediace vhodným řešením	%	Proč mediace není vhodným řešením	%
Pachatele mediace donutí přemýšlet o tom, co provedl	53	Na pachatele nebude mít žádný vliv	34
Mediace pomůže změnit pachatelovy postoje a chování	25	Je to jen ztráta času	15
Mediace bude prospěšná pro oběť	19	Pachatelem je recidivista	13
Pachatel by se měl postavit tváří v tvář oběti	13	Mediace by znamenala další obtěžování či dokonce ohrožování oběti	10
Jiné důvody	12	Oběť by mediací nic nezískala	5
		Jiné důvody	18

Některé studie se zaměřují na otázku, jaký typ kriminálních skutků připadá respondentům vhodný pro řešení formou mediace. Příkladem může být práce K. Bilze²⁵, který dotázaným osobám předložil několik modelových scénářů. Podle očekávání doporučovali lidé mediaci spíše u méně závažných deliktů (krádeže, rvačky apod.), naopak jako nevhodná se jim jevila v případech, kde se pachatel choval velmi násilně, nebo kde došlo k závažnému narušení společenských hodnot. Mediaci proto kromě jiného vyloučili v kauze, kde pachatel i přes soudní zákaz dlouhodobě pronásledoval svou bývalou přítelkyni, stejně jako u fiktivního případu teroristy, který se dopustil bombového útoku.

Uvedenými zahraničními výzkumy jsme se inspirovali při vlastním empirickém šetření, o jehož výsledcích pojednává následující část této práce.

²⁵ Bilz, K.: Restorative justice and victim offender mediation (VOM): a new area for social psychological inquiry. 2002. Dostupné na www.princeton.edu/~kbliz/VOM%20study%20writeup.htm

3. Předmět a cíl výzkumné sondy

Předpokladem toho, aby se mediace prosadila jako jedna z možností řešení trestných činů a jejich následků, je její společenská akceptace a podpora. Jednou ze součástí výzkumného projektu bylo proto provedení výzkumné sondy, jejímž účelem bylo zjistit, jak veřejnost vnímá a hodnotí poslání mediační služby v rámci justice, pro jaké typy trestné činnosti i pachatelů považuje mediaci za vhodný nástroj řešení a jak hodnotí celkový možný přínos mediace. Cílem sondy proto konkrétně bylo:

- 1) zjistit povědomí a míru informovanosti o Probační a mediační službě;
- 2) poznat názory na mediaci obecně a na její účinky;
- 3) zjistit názory na to, v jakých oblastech mediaci uplatňovat a existující preference.

Metodologie šetření

Šetření proběhlo na základě dotazníku, připraveného řešitelským týmem projektu (viz příloha). Dotazník obsahoval celkem 12 otázek, z toho 8 uzavřených a 4 polouzavřené, v nichž mohli respondenti uvést vlastní možnosti odpovědí. Otázky byly zařazeny do pravidelného omnibusového šetření, prováděného výzkumnou agenturou TNS AISA, která zabezpečila prostřednictvím své tazatelské sítě sběr dotazníků na reprezentativním vzorku veřejnosti.

Terénní šetření (sběr dotazníků) proběhlo v období 21.11.-16.12.2008 formou rozhovorů tváří v tvář s využitím přenosného počítače (CAPI).

Cílovou skupinou byli čeští občané ve věku 15–69 let, výzkumný vzorek byl vybrán metodou kvótního výběru dle třidicích kritérií pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a region.

Velikost výběrového souboru činila 1014 respondentů.

Složení vzorku dle třídících kritérií:

POHLAVÍ

	<i>N=1014</i>
--	---------------

Muž	49
Žena	51

(v procentech)

VĚKOVÉ SKUPINY

	<i>N=1014</i>
--	---------------

15 – 19	9
20 – 29	19
30 – 39	24
40 – 49	15
50 – 59	23
60 – 69	10

(v procentech)

VZDĚLÁNÍ RESPONDENTA

	<i>N=1014</i>
--	---------------

Základní	21
Vyučení	39
Střední	32
VŠ	9

(v procentech)

VELIKOST MÍSTA BYDLIŠTĚ

	<i>N=1014</i>
--	---------------

<1 tis.	16
1-5 tis.	20
5-20 tis.	20
20 -100 tis.	21
>100 tis.	23

(v procentech)

REGION

	<i>N=1014</i>
--	---------------

Praha	11
Střední Čechy	12
Jihozápad	11
Severozápad	11
Severovýchod	16
Jihovýchod	15
Střední Morava	12
Moravskoslezsko	13

(v procentech)

Za podstatný faktor, který by mohl ovlivňovat názory občanů na mediaci, jsme považovali jejich případnou osobní zkušenost s viktimizací - šlo o to, zda se dotazovaný stal sám obětí nějakého trestného činu, a to v období posledních tří let před uskutečněním šetření. Tento časový interval se používá i u rozsáhlých srovnávacích mezinárodních výzkumů obětí trestných činů.

Vlastní zkušenost s viktimizací za poslední tři roky uvedlo 150 respondentů (15 %). Relativně častěji se jednalo o starší osoby (v kategorii 60-69 let bylo viktimizováno 21 % respondentů), a také o obyvatele měst nad 100 000 obyvatel (17 %), zejména pak Prahy (25 %).

3.1. Celkové povědomí o Probační a mediační službě

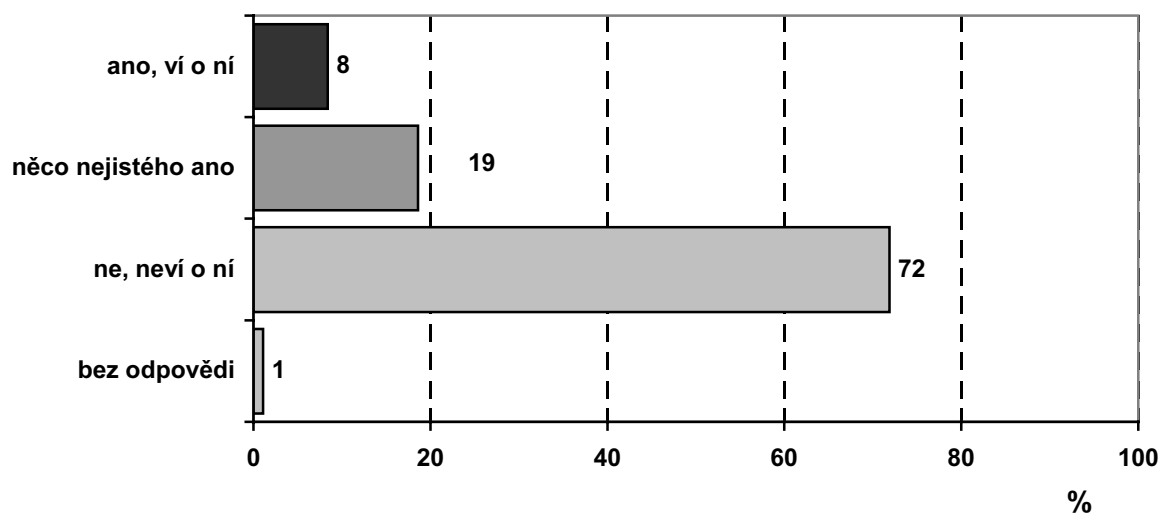
Probační a mediační služba byla v ČR zřízena zákonem č. 257/2000 Sb. s cílem vytvořit podmínky k efektivnějšímu využívání trestů nespojených s odnětím svobody nebo opatření směřujících k řešení trestních věcí mimo standardní trestní řízení. Probační a mediační služba vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo aby mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody anebo aby vazba byla nahrazena vhodnějším opatřením. Okruh její činnosti byl významně rozšířen přijetím zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Probačí se přitom rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, mediací mimosoudní

zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu²⁶.

Přestože Probační a mediační služba existuje již několik let, předpokládali jsme, že vědomí o její existenci a činnosti není všeobecně rozšířené. Úvodní otázky proto směřovaly ke zjištění informovanosti veřejnosti o Probační a mediační službě (tj. zda vědí o existenci této specializované organizace) a o nejčastějších zdrojích těchto informací (odkud se o její existenci dozvěděli).

Graf 1.

Povědomí o Probační a mediační službě

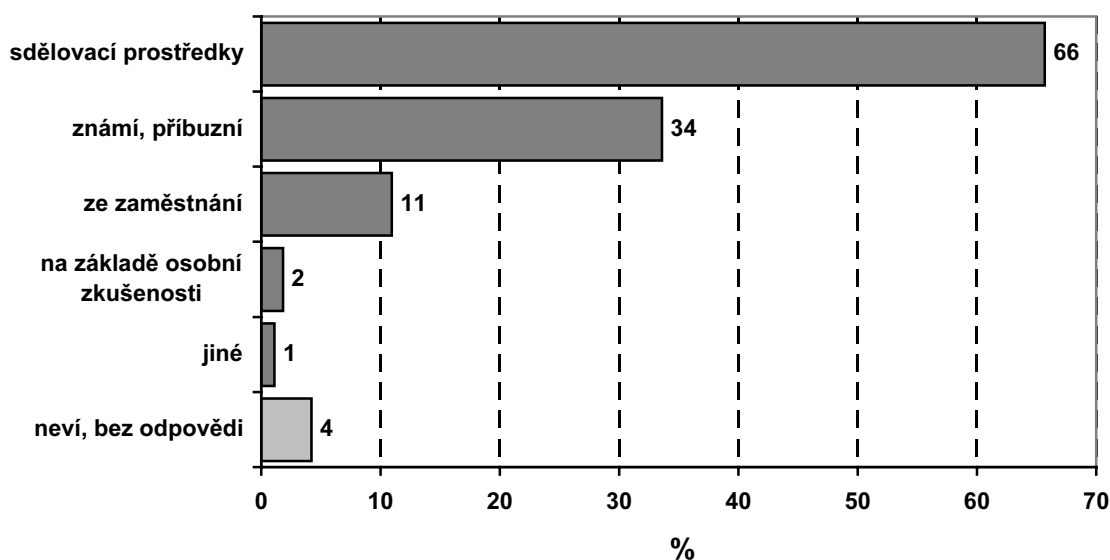

N=1.014

Pramen: TSN AISA

²⁶ Císařová, D. a kol.: *Trestní právo procesní*. Praha: ASPI, 2008. - str. 129-130.

Graf 2.

Zdroj informací o organizaci Probační a mediační služba

N=274

Pramen: TSN AISA

Z výsledků vyplývá, že veřejnost je o existenci Probační a mediační služby (dále jen PMS) nedostatečně informována. Pouze čtvrtina respondentů o existenci PMS ví, ale ani tito respondenti si většinou nejsou příliš jisti. Asi 7 respondentů z 10 (72 %) PMS vůbec nezná. Přibližně pětina (19 %) o ní něco slyšela, ale není si jista; jen malé procento (8 %) dotázaných bezvýhradně potvrdilo, že o existenci této organizace ví. Stojí za poznámku, že podobných výsledků se dobrala i srovnatelná šetření v zahraničí, a to i v zemích, kde mají probační služby o poznání delší tradici (například ve Velké Británii)²⁷. Ukazuje se, že na rozdíl od jiných součástí justičních systémů, jako je soud nebo státní zastupitelství, je obecné povědomí o této instituci velmi malé, možná i pro specifčnost úkolů, které plní.

Informovanost o Probační a mediační službě se v podstatě neliší ve vztahu k pohlaví respondenta. Ve vztahu k věku je nejmenší u věkové skupiny 15-19letých (jen 12 % této věkové skupiny uvádí, že o Probační a mediační službě ví, nebo ví alespoň něco); nejvyšší povědomí je u věkové skupiny 40-49 let a 50-59 let. Povědomí o PMS výrazně roste se vzděláním respondentů, v menší míře je závislé na socioekonomickém postavení (o PMS ví a

²⁷ Srov. Roberts J.; Hough, M. *Understanding public attitudes to criminal justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005.

něco ví 38 % respondentů z nejvyšších dvou socioekonomických kategorií²⁸, ale jen 15 % z kategorie nejnižší). Velikost místa bydliště a region hrají v tomto ohledu jen malou roli. Přesto je zajímavé, že největší míra znalosti se objevuje u obcí pod 1000 obyvatel.

Respondenti, kteří o PMS alespoň slyšeli, se o ní většinou (66 %) dozvěděli ze sdělovacích prostředků; asi třetina z nich (34 %) od známých a příbuzných a asi každý desátý ze svého zaměstnání (11 %); jen málokdo ještě z dalších zdrojů. Vlastní zkušenost uvedla pouze 2 % respondentů (u této otázky mohli respondenti uvést i více zdrojů informací). Osobní zkušenost uvedli nejvíce respondenti z Prahy (8 %) a respondenti z věkové skupiny 20-29 let (5 %).

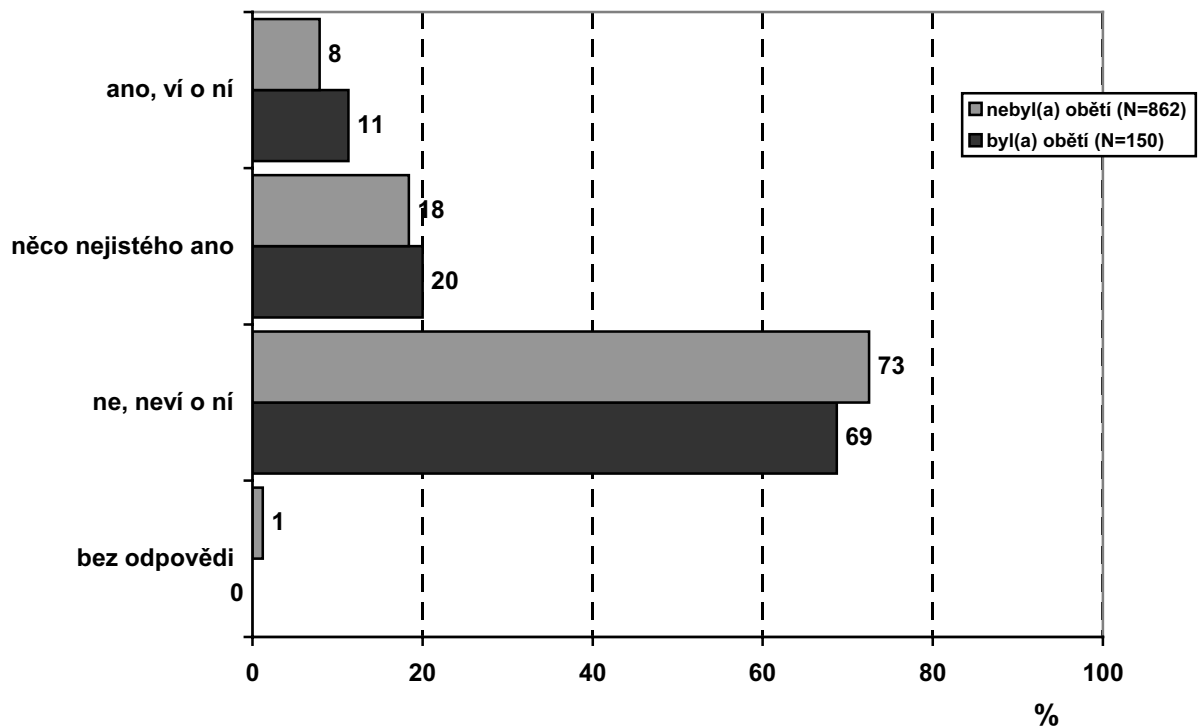
Zjištění potvrzují, že rozhodujícím zdrojem informací pro občany o PMS a její činnosti jsou sdělovací prostředky. K větší informovanosti o Probační a mediační službě a její práci by tedy bylo zřejmě vhodné více využívat média.

Zajímavou může být otázka, zda se povědomí o PMS liší podle toho, zda se respondent v uplynulém období stal obětí trestného činu. Odpověď na ni naznačuje následující graf.

²⁸ socioekonomické kategorie byly vymezeny podle příjmu, vzdělanostní a zaměstnanecké situace hlavy domácnosti – osoby, která do domácnosti přináší nejvíce finančních prostředků

Graf 3.

Povědomí o specializované organizaci Probační a mediační služba podle vlastní viktimizace

N=1014

Pramen : TSN Aisa

Vyšlo najevo, že povědomí a informovanost o existenci Probační a mediační služby se v závislosti na viktimizaci dotazovaných příliš neliší. Mezi těmi, kdo se stali obětí trestného činu, je sice informovanost o Probační a mediační službě o něco vyšší, avšak nikoli významně (o PMS ví nebo něco ví 31 % respondentů, kteří byli sami viktimizováni, a 26 % těch, kteří se obětí trestného činu nestali). Nabízí se úvaha, zda poškození ve vhodných případech mají dostatek informací o možnostech, které spolupráce s PMS při řešení trestného činu nabízí. Pravděpodobně tomu tak není, ale hypoteticky by tyto informace mohly být součástí zákonného poučení poškozeného, které podávají orgány působící v přípravném řízení.

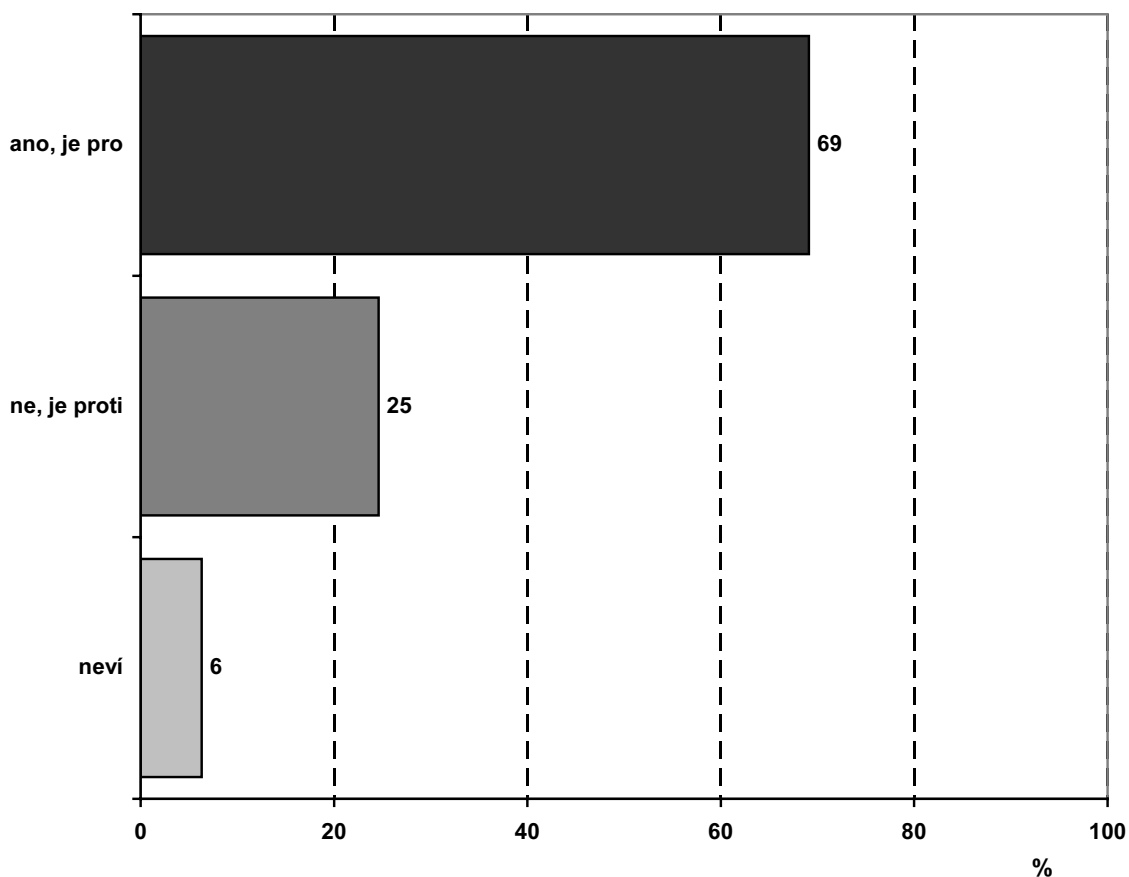
3.2. Názory na možnosti užití a přínos mediace

Vzhledem k předpokládané nízké nebo nepřesné informovanosti respondentů o charakteru a užití mediace byl v dotazníku pojem mediace stručně vysvětlen. Poté byli respondenti dotazováni na názor na vhodnost a možnosti využití tohoto způsobu řešení trestné činnosti. K vysvětlení mediace byla použita následující formulace:

„Mediace znamená způsob řešení trestné činnosti, který v první fázi neprobíhá před soudem. Je založena na dobrovolném vzájemném setkání pachatele a oběti za účasti třetí osoby – kvalifikovaného zprostředkovatele. Oběť může pachateli sdělit, co ji svým činem způsobil a pachatel má příležitost se za svůj čin omluvit. Současně se obě strany mohou domluvit na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. Výsledek mediace pak slouží jako podklad pro konečné rozhodnutí státního zastupitelství či soudu v daném případě.“

Graf 4.

Názor na vhodnost mediace jako způsobu řešení trestné činnosti

N=1014

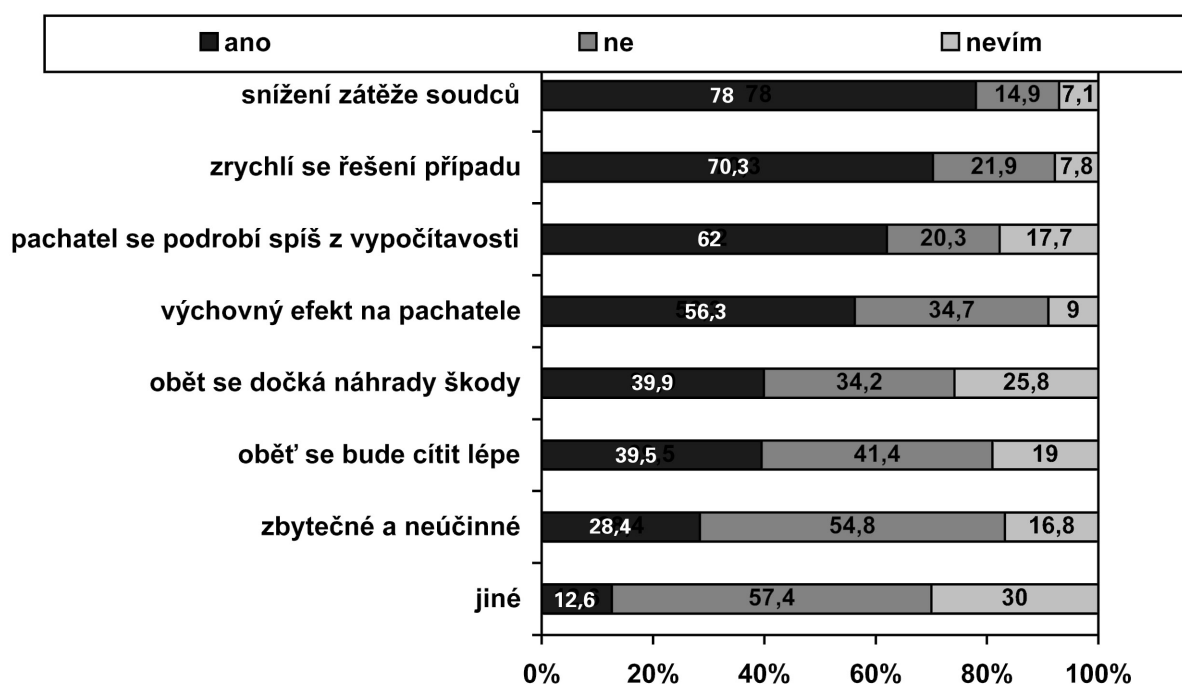
Pramen : TSN Aisa

Přes výše zjištěnou relativně malou informovanost respondentů o Probační a mediační službě, resp. o institutu mediace, byl názor na vhodnost jejího využití jako prostředku řešení některých druhů trestné činnosti vcelku spíše pozitivní. 69 % respondentů je pro využívání mediace jako vhodného způsobu řešení, pouze čtvrtina je proti. Podíl těch, kteří k této otázce nedokázali zaujmout stanovisko, je poměrně malý (6 %). Zjištění vyplývající z této otázky tedy vypovídají o tom, že veřejnost je schopna zaujmout k mediaci většinově kladný postoj.

Následující otázka zjišťovala názor respondentů, jaký efekt může mít mediace, pokud k ní dojde, a to jak ve vztahu k účastníkům případu, tak ve vztahu k fungování justice. Respondenti mohli s každou nabízenou variantou odpovědi vyjádřit souhlas nebo nesouhlas nebo odpovědět „nevím“ s tím, že kromě nabídnutých variant odpovědí měli možnost vlastního vyjádření k dalším možným účinkům.

Graf 5.

Minění o účincích mediace na účastníky případu

N=1014

Pramen : TSN Aisa

Naprostá většina dotázaných se domnívá, že mediace přináší snížení zatíženosti soudů, které se mohou věnovat závažnějším věcem (78 %) a zrychlení řešení konkrétního případu (70 %). Až pak následuje možný výchovný efekt na pachatele (56 %) a přesvědčení, že mediace celkově není zbytečná a neúčinná (55 %). Pro asi 4 dotázané z 10 (40 %), se takto oběť spíše dočká náhrady škody (34 % nesouhlasí) a bude se cítit lépe (41 % nesouhlasí); u těchto položek ovšem panují rozpory i nejistota, protože srovnatelná část veřejnosti zastává opačný názor a mnozí neví, jak se vyjádřit.

Vcelku jsou tedy očekávání respondentů vůči působení mediace převážně pozitivní. Je ale třeba vidět, že toto pozitivní očekávání se vztahuje spíše k přínosu mediace pro fungování justice (snížení zátěže soudů a možnost věnovat se závažnějším případům). Očekávaný přínos pro přímé účastníky mediace (výchovný efekt na pachatele a náhrada škody pro oběť, resp. poškozeného) je až na druhém místě. Bylo by tedy vhodné veřejnost přesvědčit, že mediace není jen nástrojem, směřujícím k ulehčení práce justice, resp. soudů, ale že je ve stejné míře plní úlohu ve vztahu k pachateli a poškozenému.

Skeptičtější část veřejnosti (62 %) si myslí, že pachatel se mediací podrobí spíš z vypočítavosti. Nejméně třetina dotázaných si nemyslí, že mediace bude mít na pachatele výchovný účinek a že přinese oběti odškodnění. Asi čtvrtina až pětina si nemyslí, že mediace zrychlí řešení případu a cca 30 % respondentů považuje tento institut celkově za zbytečný a neúčinný. To vcelku odpovídá názorům, zjištěných předchozí otázkou, kdy se 25 % respondentů vyjádřilo, že nepovažuje mediaci za vhodný způsob řešení trestné činnosti. Znamená to, že určitá část veřejnosti (cca 1/4 až 1/3) je v negativním názoru na mediaci poměrně konzistentní (mediační pesimisté).

U volné možnosti uvést další možné účinky mediace se respondenti nejčastěji shodli (ve 25 případech) na tom, že mediace může znamenat pro pachatele poučení (tedy v podstatě může přinést výchovný efekt), ale také celkem 25 respondentů uvedlo, že mediace může naopak přinést pro oběť zhoršení (13 odpovědí znělo, že se oběť se bude bát pachatelovy msty, 12 odpovědělo v obecné rovině, že dojde ke zhoršení situace oběti).

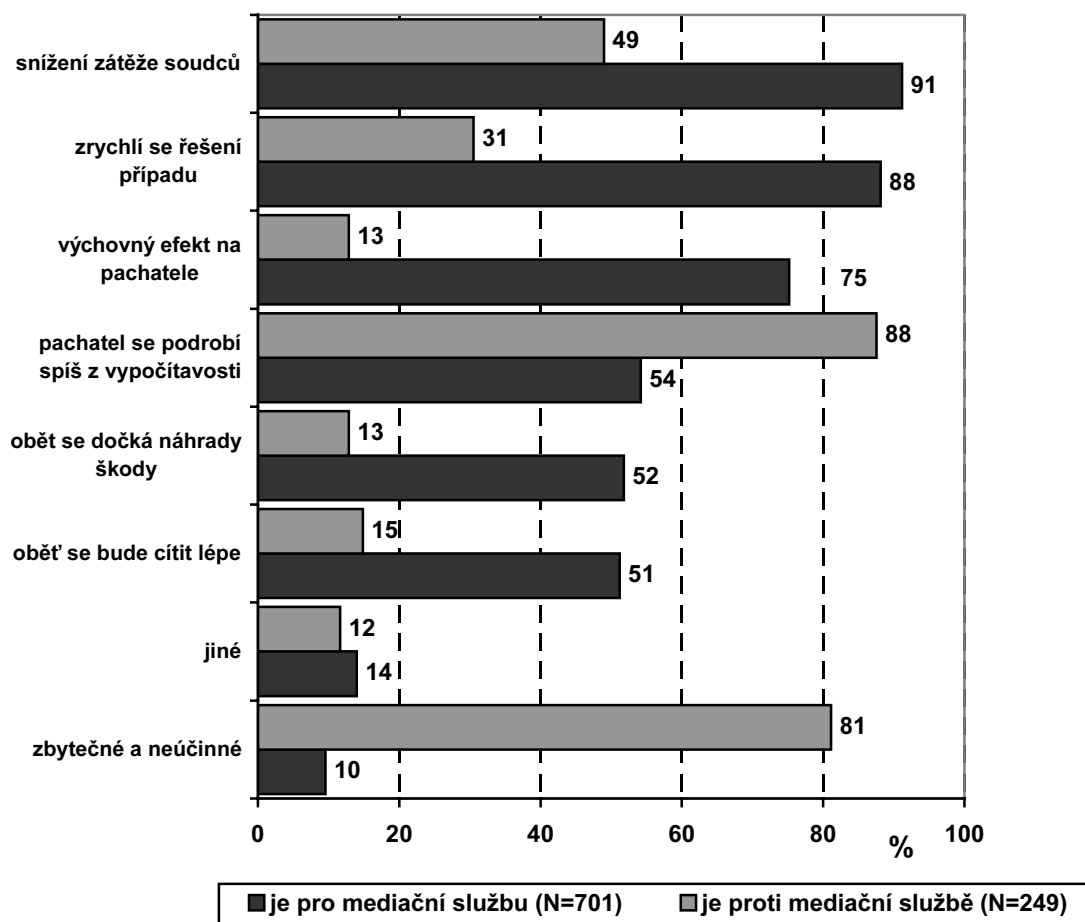
Názor na řešení některých trestných činů mediací se významně neliší podle pohlaví. Nejčastěji uvádějí pozitivní názor respondenti v rozmezí 20-49 let a respondenti se středním a vyšším vzděláním. Sociálně ekonomické postavení nehraje podstatnou roli, pozitivnější názor projevují spíše obyvatelé menších sídel.

V názoru na možné účinky mediace se závislost na kategoriích respondentů příliš neuplatňuje. Za zmínku však stojí, že stanovisko o zbytečnosti a neúčinnosti mediace zastávají nejčastěji respondenti ve věku 50-59 let, naopak v jeho účinnost věří nejvíce vysokoškoláci, stejně jako ve výchovný efekt na pachatele a rychlejší řešení případu. Víra v pozitivní účinky mediace se také objevuje spíše u respondentů z obcí mezi 1-5 tis. obyvatel.

Následující graf ukazuje vztah mezi názorem na možné účinky mediace a mezi celkovým postojem respondenta k mediaci jako vhodnému způsobu řešení trestné činnosti.

Graf 6.

Předpokládané účinky mediace podle celkového názoru respondenta na mediaci

Respondenti, kteří se příznivě stavějí k možnostem mediace při řešení některých druhů trestné činnosti (69%), zastávají také celkově více pozitivní a optimistické postoje ve vztahu k možným účinkům mediace. Naopak naprostá většina těch, kteří ve vhodnost mediace nevěří (25%), předpokládá, že se pachatel podrobí mediaci spíše z vypočítavosti a že mediace je celkově zbytečná a neúčinná. Nejspíše ještě od mediace očekávají snížení zátěže soudců a zrychlení řešení případu (což by bylo možné vykládat i jako názor, že mediace je účelově vytvořena především k „odbřemenění“ justice), ale pozitivní účinky ve vztahu k pachateli a oběti spatřují jen minimálně.

3.3. Osobní postoj k mediaci

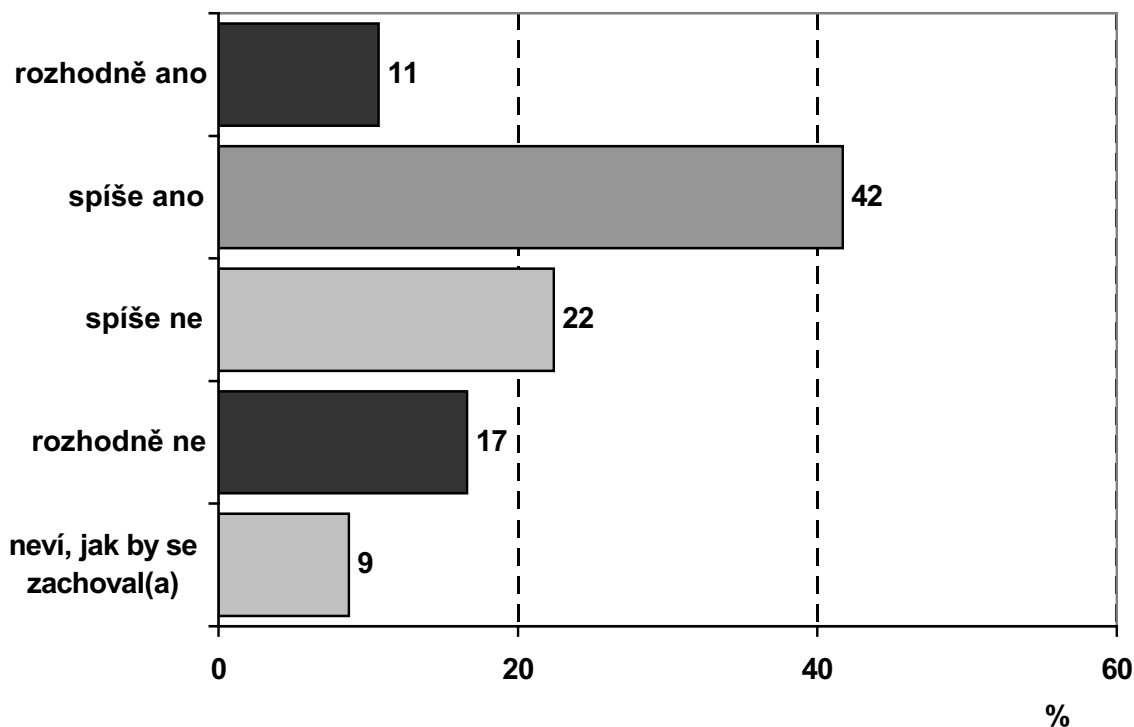
Respondentům byl v dotazníku popsán konkrétní případ, který by se hypoteticky mohl stát jim, přičemž otázka se týkala toho, zda by v tomto konkrétním případě byli ochotni akceptovat k jeho řešení přístup, který nabízí mediace:

„Představte si, že jste se stal obětí krádeže věcí z auta. Jako pachatel byl policií usvědčen dvacetiletý mladík, který se již stejného činu dopustil dříve. Byl byste ochoten se s ním za účasti zkušeného zprostředkovatele setkat, přijmout jeho omluvu a společně se domluvit na způsobu náhrady škody, kterou vám učinil?“

Výsledky shrnuje následující graf.

Graf 7.

Ochota osobně přistoupit na mediaci v konkrétním případě

N=1014

Pramen : TSN AISA

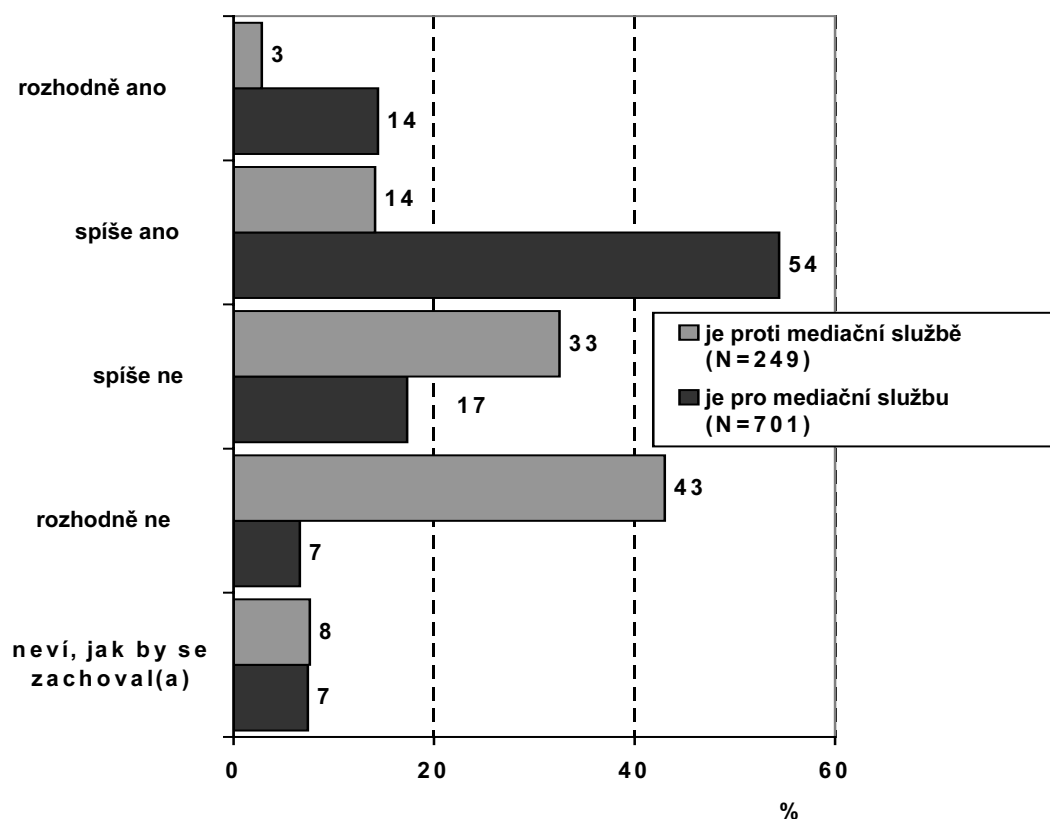
Mírně nadpoloviční část respondentů připouští, že by v takovém případě byla ochotna se osobně zúčastnit mediace, z toho 11 % respondentů říká, že rozhodně ano. Téměř 40% respondentů ale tuto možnost odmítá, z toho 17 % rozhodně. Přesto se zdá, že potenciál těch, kteří jsou ochotni se mediace zúčastnit, je ve společnosti poměrně vysoký, byť o něco menší, než je tomu dle srovnatelných studií v zahraničí (viz kapitola 2.4.). Ve vztahu ke zjištěné nižší míře informovanosti o institutu mediace je možné formulovat hypotézu, že větší informovanost by mohla zvýšit počet těch, kteří by byli ochotni se mediace zúčastnit, zejména mezi těmi respondenty, kteří nezaujali rozhodně negativní postoj (22 %).

U ochoty přistoupit na mediaci se v podstatě neprojevuje výraznější závislost na věku, pohlaví atd., kromě toho, že největší ochotu přistoupit na mediaci projevují lidé s vysokoškolským vzděláním (13 % vysokoškoláků odpovědělo „rozhodně ano“ a 49 % „spíše ano“). Rozhodně tuto možnost odmítá jen 11 % respondentů s vysokoškolským vzděláním).

Jestliže se ochota osobně se zúčastnit mediace v zásadě příliš neliší podle věku, pohlaví, atd., vyvstává otázka, zda na tento postoj má větší vliv vlastní zkušenost s viktimizací, nebo zda je tato ochota spíše podmíněna celkovým názorem na smysl a účel mediace. Vztah mezi těmito proměnnými ukazují následující dva grafy.

Graf 8.

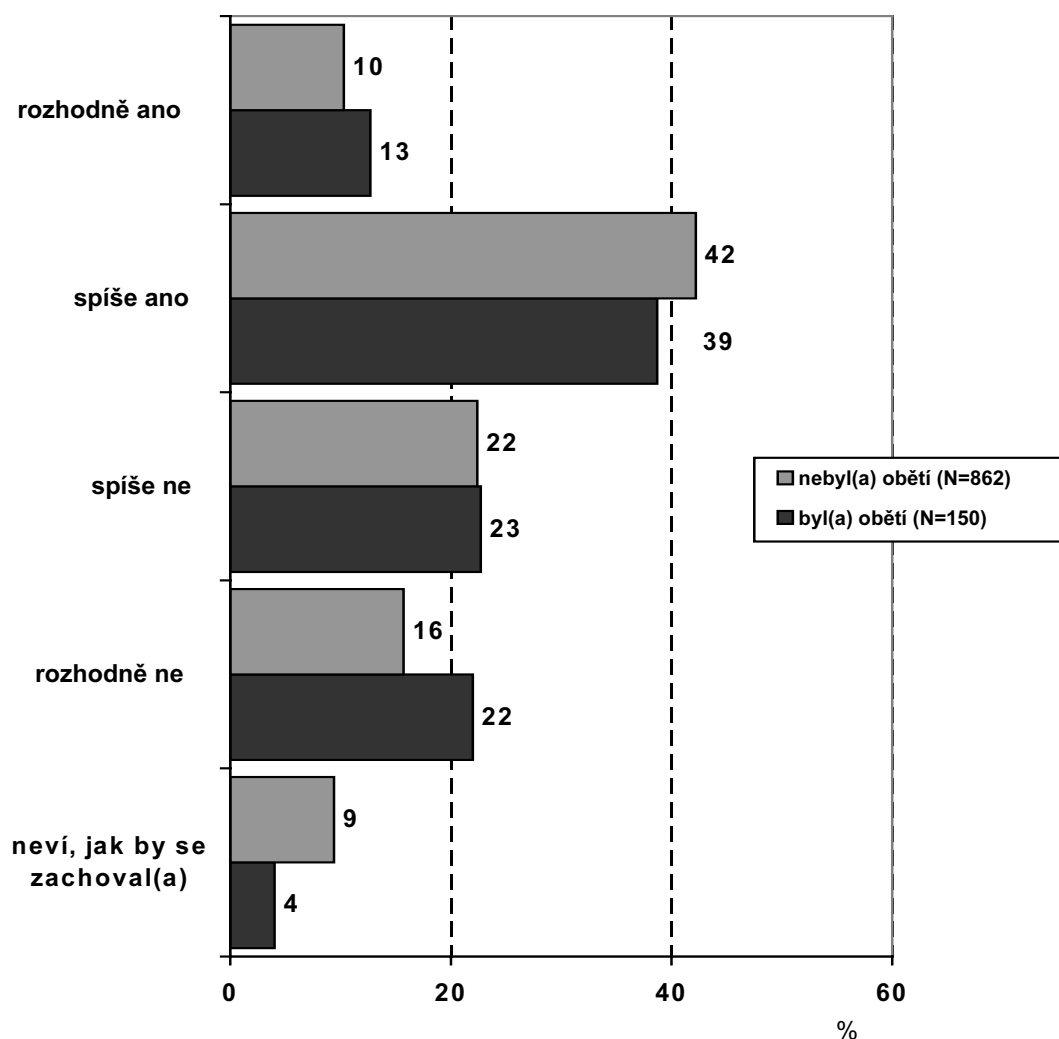
Ochota osobně přistoupit na mediaci (v uvedeném specifikovaném případě) podle celkového

názoru na mediaci jako způsob řešení

Z grafu 8 je zřejmé, že jestliže se ochota podstoupit osobně mediaci příliš neliší podle věku, pohlaví atd., liší se výrazně podle celkového postoje respondentů k možnostem mediace při řešení některých druhů trestné činnosti. Jen 17 % z těch, kteří nevidí v mediaci přínos, by bylo ochotno se jí případně zúčastnit (jen 3 % rozhodně ano), naopak 76 % o osobní účast v mediaci nemá zájem (43 % rozhodně ne), což představuje velmi silný negativní postoj. Postoje respondentů, kteří nevidí v mediaci přínos, jsou tedy poměrně vyhraněné a konzistentně negativní i ve vztahu k možnosti vlastní účasti na mediaci. Ovšem také celkově 24 % těch, kteří v mediaci přínos vidí, by se jí přesto nechtělo zúčastnit. I u nezanedbatelné části těch, kteří jsou celkově pro mediaci, se tedy k tomuto institutu projevuje určitý osobní odstup.

Graf 9.

Ochota osobně přistoupit na mediaci podle toho, zda respondent byl(a) obětí trestného činu v posledních třech letech

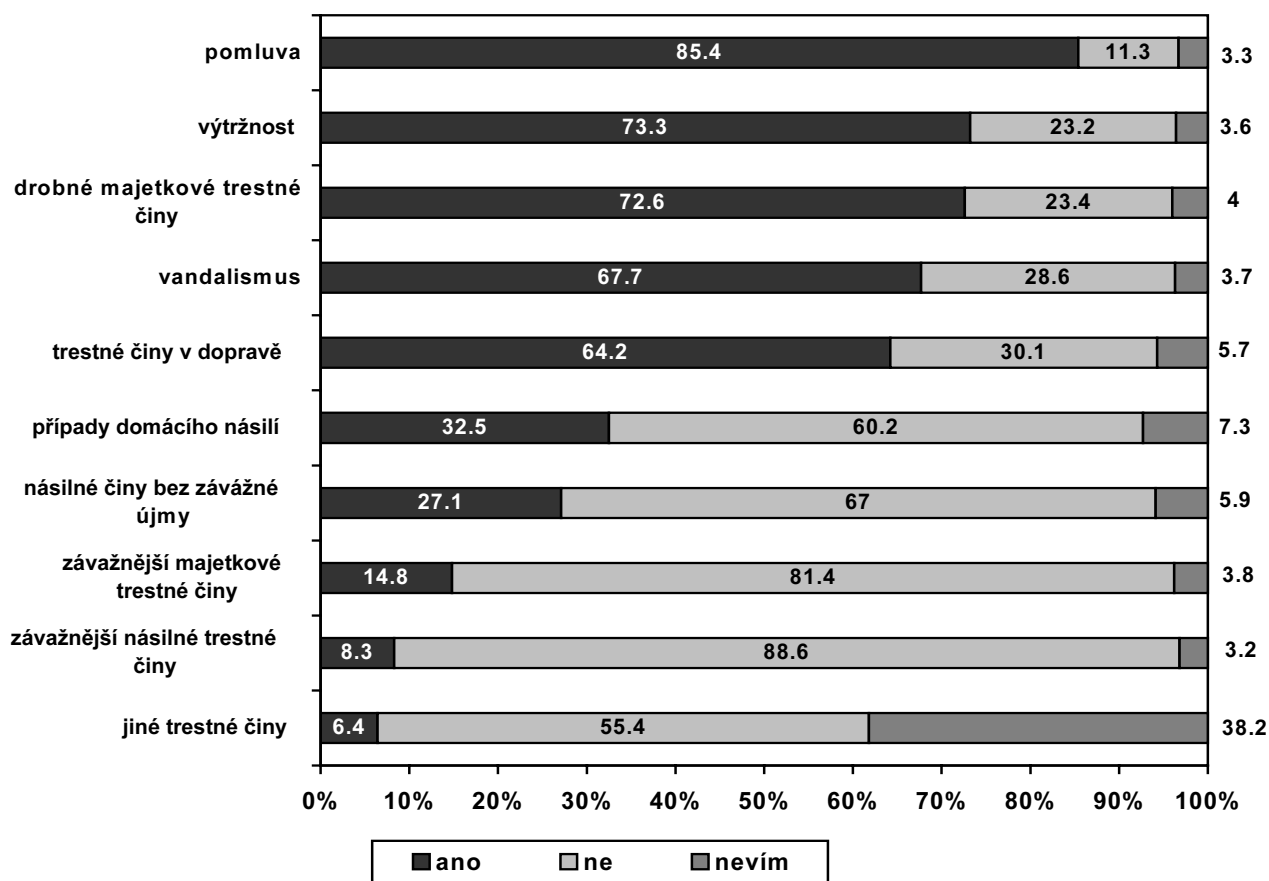
Na rozdíl od celkového názoru na vhodnost mediace nehraje zážitek vlastní viktimizace zásadní roli v ochotě podstoupit či nepodstoupit mediaci. Těch, kteří odpověděli, že by rozhodně nebo spíše souhlasili s mediací, je shodně 52 % ve skupině těch, kteří byli viktimizováni, i ve skupině těch, kteří viktimizováni nebyli. Výraznější je podíl viktimizovaných, kteří odpověděli, že by na mediaci rozhodně nepřistoupili (22 % ku 16 % z těch, kteří viktimizováni nebyli). Mezi těmi, kteří nebyli viktimizováni, je větší podíl nerozhodných. Zážitek vlastní viktimizace tedy ochotu přistoupit na mediaci snižuje jen málo, celkový pozitivní nebo negativní názor na mediaci tuto ochotu podmiňuje podstatně výrazněji.

3.4. Názory na typy trestných činů vhodných pro mediaci

Předpokládali jsme, že postoje respondentů se nevyčerpávají jen obecným pozitivním nebo negativním názorem na mediaci, ale že budou diferencované podle druhu trestných činů, u nichž by mediace mohla být uplatněna. V otázce bylo proto respondentům vyjmenováno devět druhů trestných činů méně závažných i více závažných, u nichž vyjadřovali svůj názor na možnost uplatnění mediace s tím, že mohli uvést i další možnosti podle svého uvážení. Výsledky potvrdily předpoklad o diferencovaném přístupu k uplatňování mediace.

Graf 10

Typy trestných činů vhodných pro uplatnění mediace

Se stoupající závažností trestných činů souhlas s uplatněním mediace klesá. Velmi sdílené jsou názory, že mediace by se měla omezit na „lehčí“ trestné činy. Podle mínění asi 3 respondentů ze 4 jsou pro mediaci vhodné především takové typy trestné činnosti jako je pomluva (85 %), výtržnost (73 %) a drobné majetkové trestné činy (73 %). Asi

2/3 dotázaných jsou pro mediaci u vandalismu (68 %) a trestných činů v dopravě (64 %). Uplatnění mediace se tedy u uvedených trestných činů setkala se souhlasem šedesáti a více procent dotazovaných.

Pokud jde o případy domácího násilí, stojí zhruba uprostřed škály souhlasu, nicméně u těchto případů již převažuje nesouhlas s uplatněním mediace (cca 33 % pro, 60 % proti).

U ostatních druhů trestných činů je již nesouhlas s uplatněním mediace výrazně silnější. Proti uplatnění mediace je 8-9 respondentů z 10 v případech závažnějších násilných (89 %) a majetkových (81 %) činů a asi 2/3 jsou proti uplatnění mediace u násilných činů, kde nevznikla vážná újma na zdraví (67 %).

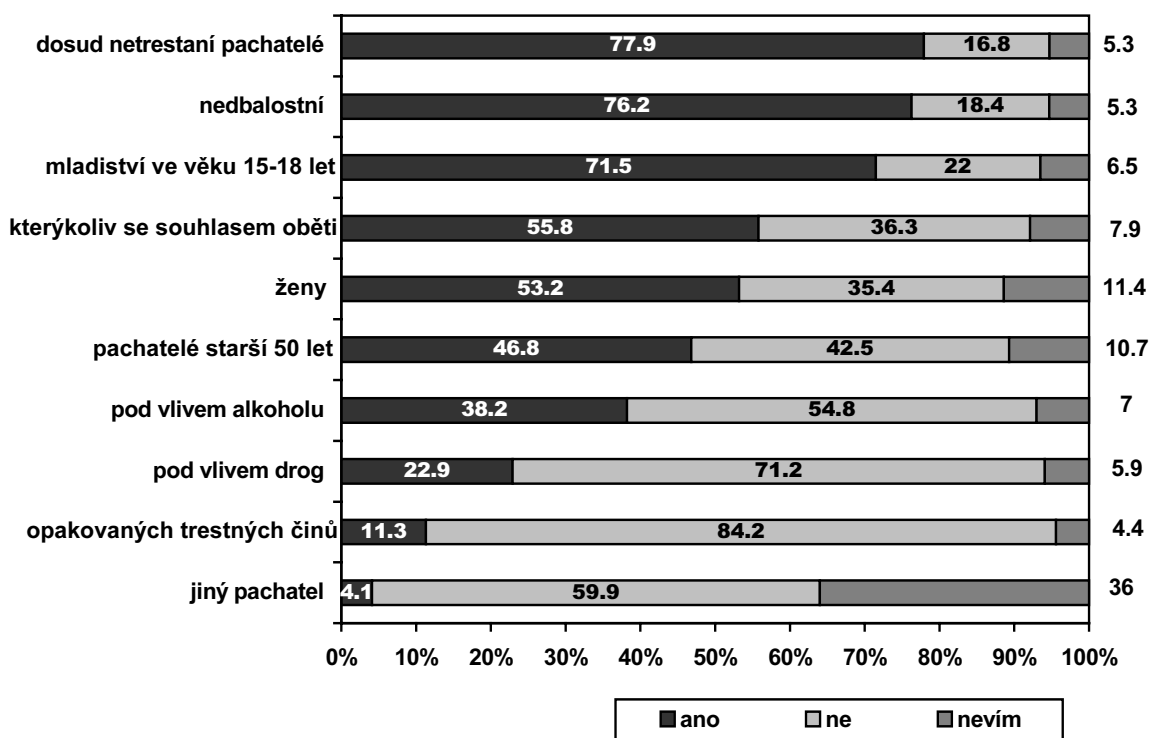
S využitím u závažnějších násilných a majetkových trestných činů by souhlasila jen malá část respondentů (méně než 20 %).

Pokud jde o jiné trestné činy, uvedlo 12 respondentů, že by se obecně mělo jednat o lehké trestné činy a drobné přestupky, po devíti respondentech uvedlo nezávažné nehody a drobné krádeže. Tato vyjádření v podstatě kopírují celkový trend odpovědí. Mezi respondenty se neobjevují větší rozdíly v závislosti na třídících kategoriích v názorech na trestné činy vhodné k uplatnění mediace.

Obdobně jako u předchozí otázky jsme předpokládali, že se projeví rozdíly v názorech respondentů na vhodnost uplatnění mediace u odlišných typů pachatelů. Odpovědi na otázku, která byla formulovaná obdobně jako předchozí, tj. nabídka devíti typů pachatelů a možnost volné odpovědi, tento předpoklad potvrdily.

Graf 11.

Názory na typy pachatelů vhodných k mediaci

Podle 7-8 respondentů z 10 by se měla mediace uplatňovat na dosud netrestané (78 %), u pachatelů nedbalostních trestných činů (76 %) a na mladistvé ve věku 15-18 let (71 %). Nadpoloviční většina - při poměrně silném opačném názoru - je pro uplatnění mediace na ženy (53 % pro, 35 % proti). Značně rozporný je na veřejnosti názor na uplatnění mediace vůči lidem starším 50 let (47 % pro, 43 % proti). Spíše k zápornému postoji se přiklání respondenti ve vztahu k uplatnění mediace v případě trestných činů pod vlivem alkoholu (38 % pro, 55 % proti). Naprosto záporný názor převažuje u opakovaných trestných činů (84 % proti) a u trestných činů pod vlivem drog (71 %). U doplňkových možností odpovědělo nejvíce respondentů (14), že by se mediace měla uplatnit vůči pachatelům mladším 15 let.

Výsledek šetření potvrzuje poměrně značnou netoleranci veřejnosti vůči trestné činnosti páchané pod vlivem drog, resp. vůči jejím pachatelům a vůči recidivujícím pachatelům. Na druhou stranu je poměrně zajímavé většinové stanovisko, které připouští uplatnění mediace vůči jakémukoli pachateli, pokud by s tím oběť souhlasila (56% pro, 36% proti).

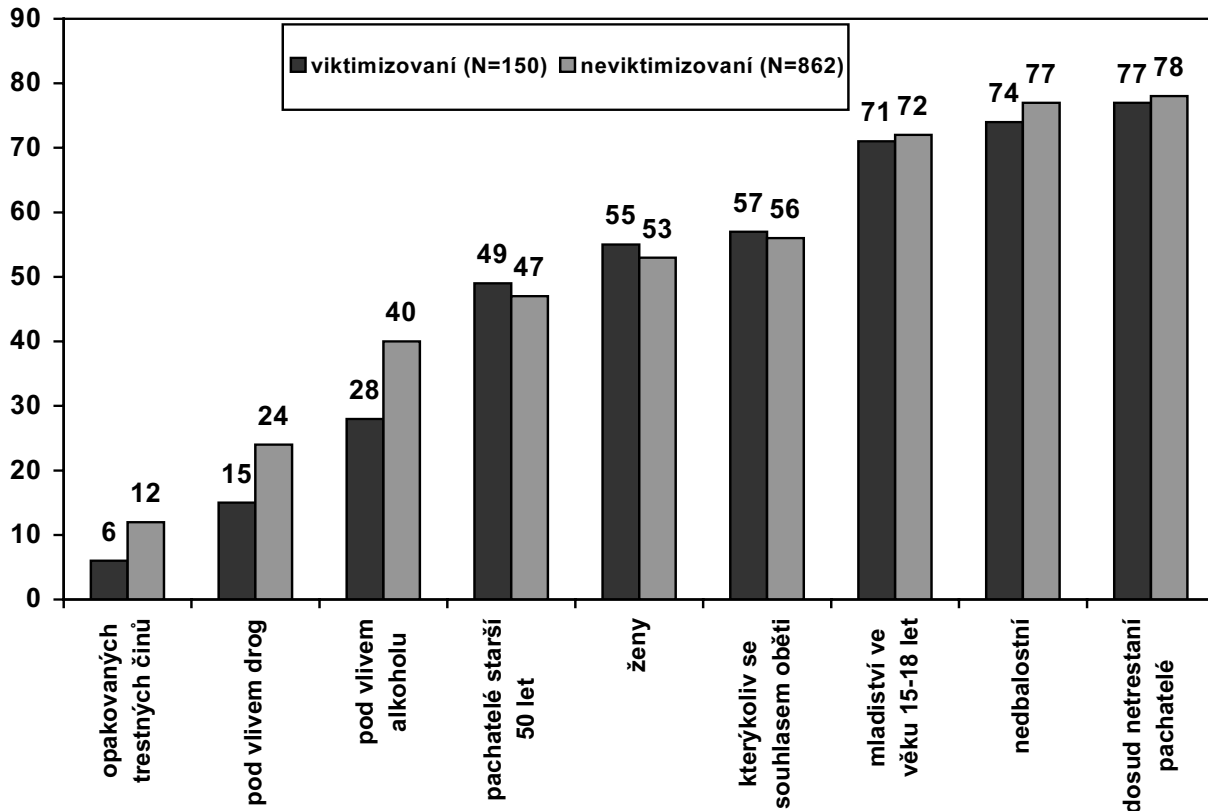
V názoru na typy pachatelů vhodné pro uplatnění mediace zaujme stanovisko věkové skupiny 50-59 let, která je ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi méně nakloněna tomu, uplatňovat mediaci vůči pachatelům z věkové skupiny 15-18 let (průměr souboru je 71% pro, z věkové skupiny 50-59 let je pro pouze 65%). Procento respondentů z věkové skupiny 15-19 let, kteří jsou pro uplatnění mediace vůči pachatelům ze své vlastní věkové skupiny, se naproti tomu od průměru souboru v podstatě neliší (70%). Největší podíl pozitivních odpovědí na začlenění typů pachatelů do mediace nacházíme u vysokoškoláků, největší podíl odpovědí „nevím“ u respondentů z věkové kategorie 15-19 let. Tato věková skupina by ale zase nejčastěji souhlasila s mediací u jakéhokoli typu pachatele podmíněnou souhlasem oběti (64% respondentů z této věkové skupiny při průměru souboru 56%).

Podle pohlaví se odpovědi respondentů neliší, a to ani v názoru, do jaké míry by mezi vhodné typy pachatelů měly být zařazeny ženy (průměr souboru činí 53%, mužů je pro 52%, žen 54%).

Zjišťovali jsme také, zda se přístup k uplatnění mediace vůči různým typům pachatelů liší podle viktimizace respondentů. Výsledky ukazuje následující graf.

Graf 12.

Názor na typy pachatelů vhodných k mediaci podle toho, zda respondent byl(a) obětí trestného činu

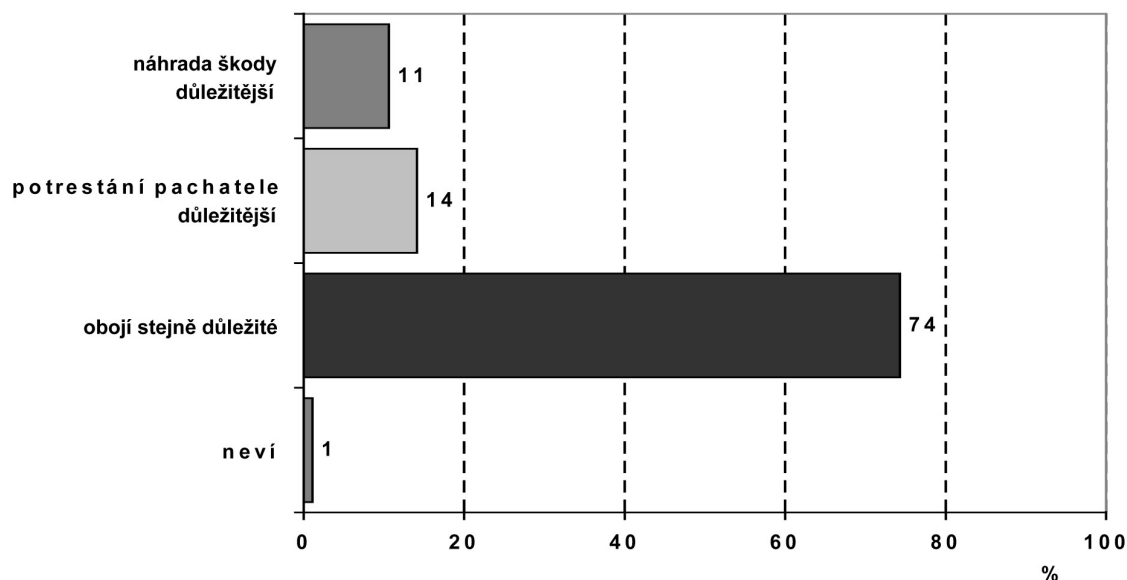
Tak jako u jiných postojů, ani u názoru na typy pachatelů, u nichž by mohla být využita mediace, nehraje vlastní viktimizační zkušenost podstatnou roli. Pouze u typů pachatelů, kteří jsou celkově na spodním konci žebříčku, tj. jsou považováni za nejméně vhodné pro uplatnění mediace (recidivisté, pachatelé pod vlivem drog nebo alkoholu), jsou viktimizovaní respondenti ještě výrazněji „přísnější“, tj. ještě méně nakloněni u těchto pachatelů mediaci uplatňovat.

3.5. Názory na priority justice a na celkový přínos mediace

V této části výzkumné sondy jsme vycházeli z toho, že mediace představuje relativně nový prvek v trestní justici, který umožňuje kromě postihu pachatele více přispět k řešení situace oběti. Šlo nám proto o to, zda lidé dávají spíše přednost tomu, aby byl pachatel potrestán, čili zda prioritou řešení je postih pachatele, nebo zda by mělo jít více o to, aby se oběť dočkala kompenzace.

Graf 13.

Žádoucí priority justice při řešení trestného činu

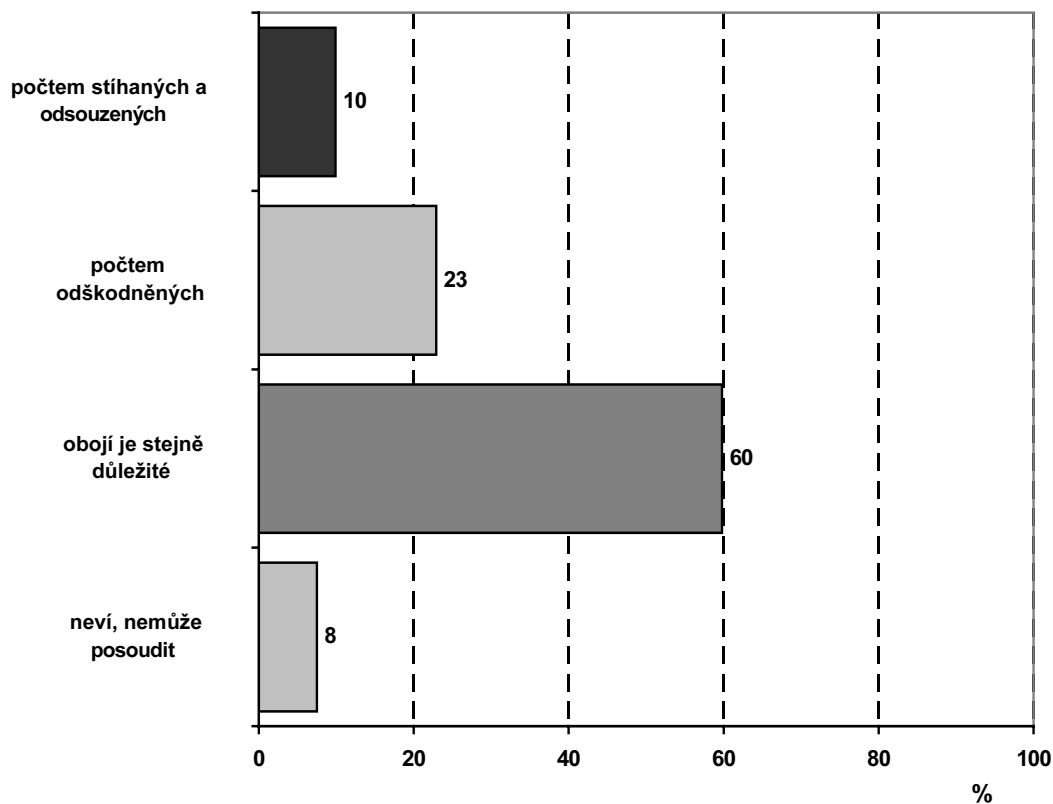
Téměř tři čtvrtiny respondentů považují za stejně důležité, aby se justice snažila jak o potrestání pachatele, tak o náhradu škody poškozenému. Mezi osobami, které se vyslovily pro jednu z těchto možností, je mírná převaha těch, kdo jako důležitější vidí potrestání pachatele, nicméně jde pouze o 14 % respondentů. Tento výsledek tedy zcela nenasvědčuje tomu, že by veřejnost zaujímal striktně punitivní postoje; požadavek na potrestání pachatele je vyvažován ohledem na zájem oběti. Lze tedy předpokládat, že nové prvky v trestní justici, které by přinášely možnost určitého zmírnění trestního postihu pro pachatele, by mohly být veřejností akceptovány za předpokladu, že současně přinesou zlepšení situace oběti, resp. poškozeného.

S prioritou náhrady škody při řešení následků trestného činu souhlasí nejvíce obyvatelé obcí pod 1 tis. obyvatel a nejméně respondenti z věkové kategorie 40-49 let. Potrestání pachatele jako prioritu vidí nejvíce obyvatelé měst od 20 do 100 tis. obyvatel. Pozoruhodné je, že veřejnost na otázku priorit justice formuluje poměrně jasný názor, protože pouze 1 % respondentů odpovědělo, že neví.

S předchozí otázkou o prioritách justice souvisí i postoj respondentů k tomu, jaká by měla být měřítko výkonnosti soudnictví. Tato otázka je do určité míry kontrolní vůči otázce předchozí a zjišťuje konzistenci postoje. Ptali jsme se proto na to, zda by se měla výkonnost soudnictví měřit spíše podle počtu stíhaných a odsouzených osob, podle počtu odškodněných a uspokojených obětí/poškozených, nebo zda obojí považují za stejně důležité.

Graf 14.

Názor na to, jak by se měla měřit výkonnost soudnictví

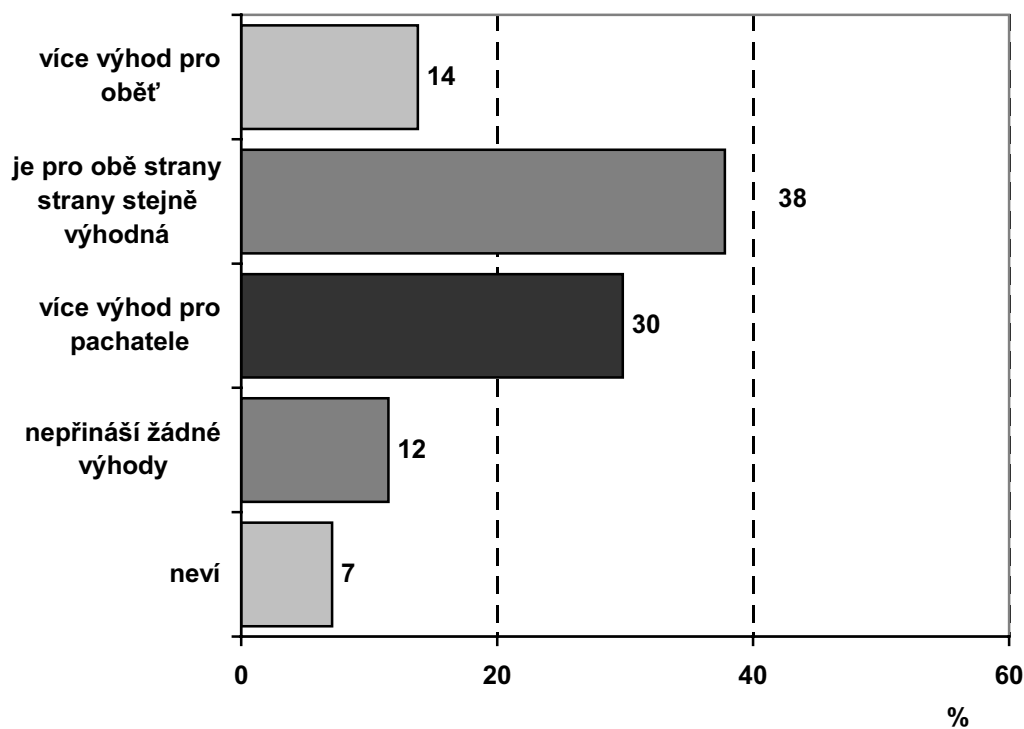
Odpovědi ukazují, že postoj respondentů ke kritériím výkonnosti soudnictví v zásadě odpovídá postoji, vyjádřeném k prioritám justice. Hledisko zájmu obětí zde dokonce bylo zvýrazněno ještě více. Poměrování výkonnosti soudnictví počtem odsouzených získalo jen 10 % respondentů. Kritérium počtu odškodněných obětí našlo 23 % příznivců a 60 % respondentů považuje obojí hledisko za stejně důležité. Přesuny v počtech respondentů, ke kterým došlo ve srovnání s předchozí otázkou, tedy vyzněly ve prospěch odškodněných obětí.

S přihlédnutím k třídícím znakům lze říci, že měření výkonnosti soudnictví počtem stíhaných a odsouzených osob jsou relativně nejvíce nakloněni respondenti s nejnižším socioekonomickým postavením (15 % proti průměru souboru 10 %).

Jedna z dalších otázek se zaměřila na problém, nakolik respondenti shledávají v mediaci vhodný nástroj k naplnění kritérií výkonnosti soudnictví a priorit justice, kterým dávají přednost.

Graf 15.

Názor na to, co ve svém důsledku přináší mediace

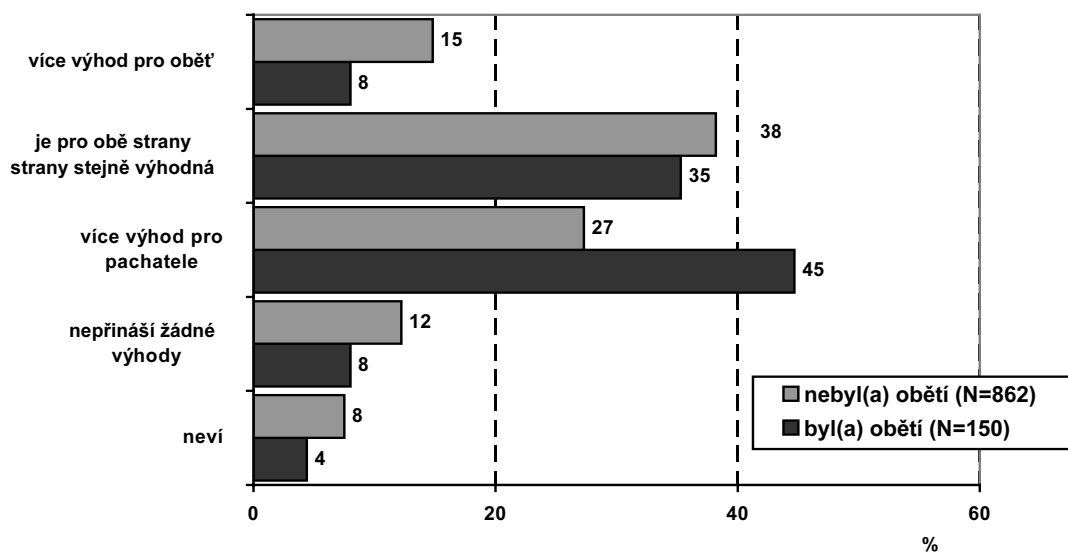
Většinový postoj k prioritám justice a kritériím výkonnosti soudnictví je takový, že jde především o vyvážení zájmu oběti s postihem pachatele. U otázky, směřující konkrétně na dopad mediace, sice největší část respondentů soudí, že mediace je stejně výhodná pro obě strany, tj. pro pachatele i oběť, ale jejich podíl zdaleka neodpovídá podílu požadujícímu vyvážený postoj soudnictví k zájmu oběti a postihu pachatele. O shodné výhodnosti mediace pro obě strany sporu je přesvědčeno pouze 38 % respondentů.

Druhá nejpočetnější skupina soudí, že mediace přináší výhody především pachateli (30 %). Počet těch, kteří soudí, že mediace přináší více výhod oběti, je téměř vyrovnaná s počtem respondentů, kteří v mediaci nespátřují vůbec žádné výhody (14 % ku 12 %). Nejvíce respondentů tedy vnímá mediaci jako vyvážený nástroj, ale mezi ostatními převažuje mínění o jednostranné výhodnosti pro pachatele. Můžeme tedy konstatovat, že mediace je vnímána jako spíše vhodný nástroj k vyvážení zájmu oběti a pachatele, ale tento názor není převládající. Spatřovat v mediaci více výhod pro oběť a méně pro pachatele jsou nejvíce nakloněni vysokoškoláci (20 % pro oběť, resp. 25 % pro pachatele) než činí průměr souboru (14 %, resp. 30 %).

Také u této otázky jsme zjišťovali, zda se postoj k dopadům mediace liší podle vlastní viktimitizační zkušenosti.

Graf 16.

Názor na to, co v důsledku přináší mediace v závislosti na vlastní viktimitizaci

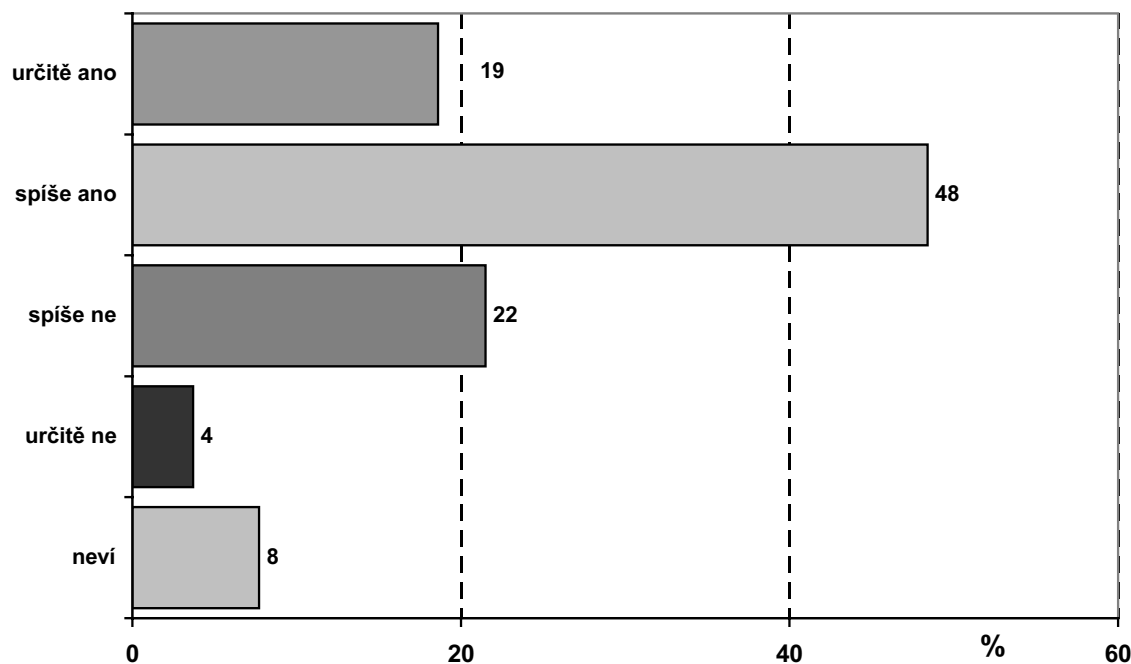

V odpovědích na tuto otázku je pozoruhodné, že respondenti, kteří se stali obětí trestného činu, jsou k přínosu mediace pro oběť skeptičtější než respondenti, kteří osobně viktimizováni nebyli. Nejvíce viktimizovaných (45 %) soudí, že mediace přináší více výhod pro pachatele, menší počet viktimizovaných v porovnání s těmi, kteří nebyli viktimizováni, soudí, že mediace je stejně výhodná pro obě strany nebo výhodnější pro oběť. Zřejmě to nelze dávat do souvislosti s vlastní zkušeností respondentů s činností Probační a mediační služby, protože jen 2 % z dotázaných uvedla vlastní zkušenost s touto organizací (viz graf č. 2). Je tedy otázka, zda je k takovému názoru vede negativní zážitek viktimizace, nebo nějaká negativní zkušenost ze styku s orgány činnými v trestním řízení. V každém ohledu je postoj k přínosu mediace jedinou oblastí, kde se výrazněji projeví rozdíly mezi viktimizovanými a neviktimizovanými respondenty, a to ve smyslu většího skepticismu viktimizovaných.

Zajímavé bylo zjistit obecný postoj ke společenské prospěšnosti mediace, tedy zda ji respondenti celkově hodnotí pozitivně, nebo negativně. Výsledky shrnuje následující graf.

Graf 17

Názor na to, zda využití mediace přináší prospěch pro společnost

Přes některé kritické a skeptické postoje k institutu mediace ukázaly odpovědi na tuto otázku, že většina respondentů považuje mediaci za způsob řešení trestných činů, který přináší společenský prospěch (součet odpovědí „určitě ano“ a „spíše ano“ činí 67 %). Odpovědi „spíše ne“ a „určitě ne“ uvedlo jen 26 % respondentů, z toho odpověď „určitě ne“ jen 4 %. Jedná se sice o celou čtvrtinu respondentů, ale odpovědi ukazují na to, že veřejnost má sice k mediaci různé výhrady a omezení vyslovené u předchozích otázek, ale převážně spojuje s mediací pozitivní očekávání.

K prospěšnosti mediace pro společnost mají nejvíce výhrad respondentí ve věku 50-59 let (průměr souboru s odpovědí „určitě ano“ činí 19 %, v této věkové kategorii je to pouze 12 %. Odpovědi „spíše ne“ a „určitě ne“ činí v průměru souboru 25 %, u této skupiny 33 %).

3.6. Závěry

Závěry z provedené sondy postojů veřejnosti k mediaci lze shrnout takto:

- Vzorek respondentů (1014) byl reprezentativní pro populaci ve věku od 15 do 69 let;
- O existenci Probační a mediační služby je alespoň částečně informováno pouze 25% respondentů. Vzhledem k tomu, že sdělovací prostředky znamenají hlavní zdroj informací o PMS, lze větší aktivitou ve sdělovacích prostředcích informovanost o PMS významně zvýšit;
- 69% respondentů považuje mediaci za vhodný nástroj řešení trestné činnosti; 30% jich ale považuje mediaci za zbytečnou a neúčinnou;
- Společenský prospěch přiznává mediaci 67% respondentů. Přes poměrně malou konkrétní informovanost o mediaci a PMS je tedy postoj veřejnosti k mediaci v převažující míře kladný;
- Nejvíce respondentů (38%) odpovědělo, že mediace je výhodná jak pro pachatele, tak pro oběť. Jen 12% respondentů soudí, že nepřináší žádné výhody;
- Přínos mediace je spatřován hlavně pro justiční systém (snížení zátěže soudů a zrychlení procesu řešení), až další řadě je přiznáván výchovný efekt na pachatele a náhrada škody pro oběť;
- Určité nedůvěře u respondentů nasvědčuje názor, že pachatel se mediaci podrobí hlavně z vypočítavosti (62%);
- Osobně by bylo ochotno na mediaci přistoupit 53% respondentů (40% spíše nebo rozhodně ne); z toho plyne, že celkově převážně kladný vztah k mediaci se zcela nekryje s ochotou na ni přistoupit ve vlastním případě;
- Mediace by podle převažujícího názoru měla být uplatňována především na méně závažné trestné činy (pomluva, výtržnost, drobná majetková kriminalita, vandalismus, trestná činnost v dopravě);
- Výrazně je odmítána mediace v případě násilné a závažné majetkové trestné činnosti a dále v případě pachatelů jednajících pod vlivem alkoholu, drog a recidivistů;
- Dle názoru respondentů přicházejí pro mediaci v úvahu zejména pachatelé mladiství, dosud netrestaní, pachatelé nedbalostních trestných činů;
- Poměrně často (56%) byl prezentován názor, že by mediace mohla být uplatněna u jakéhokoli trestného činu se souhlasem oběti; tento názor je nejvýraznější v nejmladší věkové kategorii respondentů;

- Justice by měla vyrovnaně dbát jak na potrestání pachatele, tak na náhradu škody pro oběť; také výkonnost soudnictví by měla být hodnocena souhlasně podle počtu odsouzených pachatelů i podle počtu odškodněných;
- Na názory a postoje respondentů na mediaci nemá podstatný vliv pohlaví respondentů ani to, zda byli v posledních třech letech sami viktimizováni, a to s výjimkou, že oběti trestných činů považují mediaci ve vyšší míře za výhodnější pro pachatele, než ti, kteří sami obětí nebyli.
- Pozitivní vztah k mediaci roste se vzděláním respondentů;
- Z hlediska věku jsou nejvíce skeptičtí příslušníci věkové skupiny 50-59 let;
- Podle velikosti místa bydliště jsou mediaci nejvíce nakloněni respondenti z obcí pod 1 tis. a obcí s počtem obyvatel od 1 do 5 tisíc.

Pokud jde o názory na užitečnost a společenský přínos mediace, lze souhrnně na základě výsledků výzkumné sondy konstatovat, že koncept mediace odmítá pouze menšina veřejnosti. Pomocí shlukovací analýzy (cluster analysis) byla identifikována skupina tzv. „mediačních optimistů“ a skupina „mediačních pesimistů“ (na základě pozitivních nebo negativních postojů, resp. očekávání vůči mediaci). V souboru respondentů tak bylo identifikováno 65% jako mediační optimisté (657 respondentů) a 35% (357) jako mediační pesimisté, kteří na pozitivní účinky mediace příliš nebo vůbec nevěří.

Většina optimistů a většina pesimistů se liší v názorech především na řešitelnost některých trestných činů mediací, na prospěšnost mediace pro společnost, ochotou osobně se mediaci za určitých okolností podrobit, na možnost uplatnění mediace pro drobné majetkové trestné činy, vandalismus a trestné činy v dopravě a na její uplatnění pro pachatele ženy, mladistvé a osoby starší 50 let.

Ti, kteří projevují mediačně pesimistické názory, jsou buď úplně proti mediaci, osobně by se jí vyhnuli a vidí v ní výhody jen pro pachatele, nebo by ji rádi omezili pouze na lehčí trestnou činnost jako je pomluva nebo výtržnost a na dosud netrestané, mladistvé nebo nedbalostní pachatele (kdežto většina optimistů by ji rozšířila také na ženy a starší 50 let a na řadu dalších typů trestné činnosti). Optimisté přikládají o něco větší důležitost náhradě škody pro oběť (12% ku 8% u pesimistů), jednoznačně výrazněji přiznávají prospěšnost mediace pro společnost (91% ku 24% u pesimistů) a převažují také v názoru, že mediace přináší více

výhod pro oběť (19% ku 5% u pesimistů). Opět se ukázalo, že v rozlišení tzv. optimistického a pesimistického názoru nehrají vlastní viktimizační zkušenost podstatnou roli (viktimizováno bylo 14% optimistů a 16% pesimistů).

Mezi mediační optimisty patří nejvýrazněji vysokoškoláci a respondenti z obcí mezi 1-5 tis. obyvatel. Pesimisté se nejvíce rekrutují z věkové kategorie 50-59 let a z měst s počtem obyvatel 20-100 tis. V ostatních kategoriích jsou poměry pesimistů a optimistů v podstatě rovnoměrně rozloženy.

Veřejnost je rozpolcená pokud jde o ochotu osobně mediaci podstoupit. Negativní osobní postoj úzce souvisí s mediačním pesimismem a také se poněkud prohlubuje zkušeností viktimizace. Naopak s mediačním optimismem a s absencí viktimizace ochota stoupá.

Asi polovina respondentů (53%) je ochotna osobně na mediaci ve specifikovaném případě přistoupit (11% rozhodně ano) a asi 4 z 10 (39%) ochotna není (17% rozhodně ne).

Ten, kdo je proti konceptu mediace, se zpravidla ani není ochoten osobně mediaci podrobit (76%, z toho 43% rozhodně ne). Naopak zastánci mediace jsou zpravidla ochotni se jí osobně podrobit (68%, z toho 14% rozhodně ano). Podobná je souvislost s mediačním pesimismem (71% by se osobně nepodrobila) a optimismem (71% by se osobně mediaci podrobila).

Veřejnost zpravidla považuje za stejně důležité potrestat pachatele i nahradit škodu oběti. Vzhledem k tomu by se měla výkonnost soudnictví měřit jak počtem uspokojených obětí tak i počtem stíhaných a odsouzených osob. V tomto kontextu jsou ovšem dopady mediace posuzovány dost rozporně, tj. připouští se výhody jak jenom pro pachatele, tak i pro obě strany (méně často jen pro oběť samotnou nebo vůbec žádné výhody).

Celkově lze konstatovat, že přes relativně malé povědomí o existenci Probační a mediační služby zaujímá veřejnost k mediaci spíše pozitivní postoj. Tento postoj se přímo nepromítá do ochoty k mediaci osobně přistoupit, ale je v souladu s celkovým názorem na to, co by měla justice především zajišťovat, tj. vyvážení zájmů oběti s potrestáním pachatele.

4. Tabulková příloha

POVĚDOMÍ O PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBĚ Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIAČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ne	78 ^B	68 ^A
něco nejistého ano	15 ^B	21 ^A
ano	5 ^B	10 ^A
neví, bez odpovědi	2 ^B	1 ^A

ZDROJ INFORMACÍ O PMS Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIAČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=70</i>	<i>N=204</i>
SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY	60	68
ZNÁMÍ, PŘÍBUZNÍ	33	34
ZAMĚSTNÁNÍ	9	12
OSOBNÍ ZKUŠENOST	0	2
JINÉ	0	1
NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI	7	3

MOŽNÉ EFEKTY MEDIACE - VÝCHOVNÝ EFEKT NA PACHATELE Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIAČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	11 ^B	81 ^A
ne	78 ^B	11 ^A
neví	10	8

**MOŽNÉ EFEKTY MEDIACE - NÁHRADA ŠKODY
PRO OBĚŤ**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	8 ^B	57 ^A
ne	72 ^B	14 ^A
neví	20 ^B	29 ^A

**MOŽNÉ EFEKTY MEDIACE - RYCHLEJŠÍ ŘEŠENÍ
PŘÍPADU**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	27 ^B	94 ^A
ne	59 ^B	2 ^A
neví	13 ^B	5 ^A

**MOŽNÉ EFEKTY MEDIACE - OBĚŤ SE BUDE
CÍTIT LÉPE**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	9 ^B	56 ^A
ne	76 ^B	23 ^A
neví	15 ^B	21 ^A

MOŽNÉ EFEKTY MEDIACE - ODLEHČENÍ SOUDŮ

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	48 ^B	95 ^A
ne	36 ^B	3 ^A
neví	16 ^B	2 ^A

**MOŽNÉ EFEKTY MEDIACE - PACHATEL SE
PODROBÍ Z VYPOČÍTAVOSTI**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	82 ^B	51 ^A
ne	8 ^B	27 ^A
neví	10 ^B	22 ^A

**MOŽNÉ EFEKTY MEDIACE - BUDE TO
ZBYTEČNÉ A NEÚČINNÉ**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	72 ^B	5 ^A
ne	9 ^B	80 ^A
neví	19	16

OCHOTA PŘISTOUPIT NA MEDIACI

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté	optimisté
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
1-rozhodně ano	3	15
2-spíše ano	16	56
3-spíše ne	32	17
4-rozhodně ne	38	5
neví, jak by se zachoval(a)	11	7

Průměr na škále 1 - 4	3,17	2,13
Směrodatná odchylka	0,84	0,74
N pro průměr	318	608

Signifikantní rozdíly v průměrech (ANOVA Bonferroni)

pesimisté ^A	X	***
optimisté ^B	***	X

(* = 90%, ** = 95%, *** = 99%)

MEDIACE JE VHODNÁ PRO JINÉ TRESTNÉ ČINY
Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=10</i>	<i>N=55</i>
alimenty	0	4
autorská a mediální práva	0	2
krádež - drobná	10	9
napadení úředníka v státním sektoru	0	4
mezilidské vztahy, sousedské spory	10	5
nehody - nezávažná	0	11
nemístné chování dětí ve školách	0	5
neúmyslně způsobená škoda	0	5
nevěra	0	4
obecné ohrožení	10	0
ohrožování chodců gangy na ulici	0	2
ohrožování malých a nezletilých dětí	0	4
podvody	10	0
rasisti	0	2
sexuální harašení	0	2
slovní napadení, pomluva	10	2
šikana	10	5
týrání zvířat	0	4
zpronevěra	0	2
korupce	10	0
týrání dětí	10	0
vandalismus	10	0
smrt při autonehodě	0	2
napadení zvířete (psa)	0	2
křivé obvinění	0	2
ublížení na zdraví způsobené nedbalostí	10	2
neúmyslný trestný čin autem na majetku	0	2
dluhy - malé, nevědomé	0	2
z nedbalosti	0	2
znásilnění	0	2
lehké trestné činy, drobné přestupky	30	9
v případě prvního přestupku	0	9
u mladistvých	0	9
drogy	0	4
neví, bez odpovědi	10	0

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI - MLADISTVÍ
15-18 LET**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	48 ^B	84 ^A
ne	42 ^B	11 ^A
neví	10 ^B	5 ^A

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI - DOSUD
NETRESTANÝ**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	55 ^B	90 ^A
ne	36 ^B	7 ^A
neví	10 ^B	3 ^A

PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI - ŽENY

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	31 ^B	65 ^A
ne	57 ^B	24 ^A
neví	12	11

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI - VYŠŠÍ VĚK,
50+ LET**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	26 ^B	58 ^A
ne	63 ^B	32 ^A
neví	11	10

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI -
NEDBALOSTNÍ TRESTNÝ ČIN**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	54 ^B	88 ^A
ne	36 ^B	9 ^A
neví	10 ^B	3 ^A

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI - POD
VLIVEM ALKOHOLU**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	20 ^B	48 ^A
ne	73 ^B	45 ^A
neví	7	7

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI - POD
VLIVEM DROG**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	12 ^B	29 ^A
ne	83 ^B	65 ^A
neví	5	6

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI -
OPAKOVANÁ TRESTNÁ ČINNOST**

Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	9	13
ne	87	83
neví	4	4

**PACHATEL VHODNÝ PRO MEDIACI -
KTERÝKOLIV SE SOUHLASEM OBĚTI**
Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

(v procentech)	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
Počet respondentů	N=357	N=657
ano	40 ^B	64 ^A
ne	49 ^B	29 ^A
neví	11 ^B	6 ^A

PRIORITY ŘEŠENÍ NÁSLEDKŮ TRESTNÉHO ČINU
Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

(v procentech)	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
Počet respondentů	N=357	N=657
náhrada škody důležitější	8	12
potrestání pachatele důležitější	18 ^B	12 ^A
obojí stejně důležité	72	76
neví	2 ^B	1 ^A

**NÁZOR NA PROSPĚCH MEDIACE PRO
SPOLEČENOST**

(v procentech)	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté	optimisté
Počet respondentů	N=357	N=657
1-určitě ano	2	28
2-spíše ano	22	63
3-spíše ne	50	6
4-určitě ne	10	0
neví	16	3

Průměr na škále 1 - 4	2,82	1,78
Směrodatná odchylka	0,66	0,56
N pro průměr	299	637

**Signifikantní rozdíly v průměrech (ANOVA
Bonferroni)**

pesimisté ^A	X	***
optimisté ^B	***	X

(* = 90%, ** = 95%, *** = 99%)

NÁZOR NA VÝSLEDNÉ VÝHODY MEDIACE
Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
více výhod pro oběť trestného činu	5 ^B	19 ^A
je pro obě strany stejně výhodná	14 ^B	51 ^A
více výhod pro pachatele	43 ^B	23 ^A
nepřináší žádné výhody	27 ^B	3 ^A
neví	11 ^B	5 ^A

PREFERENCE MĚŘENÍ VÝKONU SOUDNICTVÍ
Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
počtem stíhaných a odsouzených osob	11	9
počtem odškodněných a uspokojených obětí\poškozených	19 ^B	25 ^A
obojí je stejně důležité	59	60
neví, nemůže posoudit	12 ^B	5 ^A

OBĚTÍ TRESTNÉHO ČINU V POSL. 3 LETECH
Signifikantní rozdíly v hodnotách (t-test 95%)

<i>(v procentech)</i>	MEDIÁČNÍ OPTIMISMUS	
	pesimisté ^A	optimisté ^B
<i>Počet respondentů</i>	<i>N=357</i>	<i>N=657</i>
ano	16	14
ne	84	85
neví, bez odpovědi	0	0

5. Otázky pro výzkum mediace prostřednictvím omnibusu

Nyní dovolte, abychom vám položili několik otázek, které se týkají zacházení s pachateli trestných činů.

1. V České republice působí specializovaná organizace, která se jmenuje Probační a mediační služba. Víte o její existenci ?

- ano, vím
- něco jsem o tom slyšel, ale nejsem si jist
- ne, nevím

2. Jak jste se o této organizaci dověděl ? Můžete uvést i více možností. (odpovídá pouze ten, kdo na otázku č. 1 odpověděl „ano“)

- ze sdělovacích prostředků
- od vašich známých nebo příbuzných
- ze svého zaměstnání
- na základě vaší osobní zkušenosti
- jinak, jak

3. Mediace znamená způsob řešení trestné činnosti, který neprobíhá před soudem. Je založena na dobrovolném vzájemném setkání pachatele a oběti za účasti třetí osoby – kvalifikovaného zprostředkovatele. Oběť může pachateli sdělit, co ji svým činem způsobil a pachatel má příležitost se za svůj čin omluvit. Současně se obě strany mohou domluvit na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. Výsledek mediace pak slouží jako podklad pro konečné rozhodnutí státního zastupitelství či soudu v daném případě.

Jaký je Váš názor na tento způsob řešení trestné činnosti :

- jsem pro, může to být vhodný způsob řešení trestné činnosti v určitých případech
- jsem proti, nejví se mi to jako vhodný způsob řešení trestné činnosti ani ve vybraných případech
- nevím

4. Pokud k mediaci mezi pachatelem a obětí dojde, myslíte si, že:

- na pachatele může mít výchovný efekt ano - ne - nevím
- oběť se dočká náhrady škody ano - ne - nevím
- dojde k rychlejšímu řešení konkrétního případu ano - ne - nevím
- oběť se bude cítit lépe ano - ne - nevím
- snižuje se zatíženost soudů, které se mohou věnovat závažnějším případům
ano – ne – nevím
- pachatel se mediací podrobí spíš z vypočítavosti ano – ne – nevím
- jiný výsledek, jaký :
- bude to zbytečné a neúčinné ano – ne – nevím

5. Představte si, že jste se stal obětí krádeže věcí z auta. Jako pachatel byl policií usvědčen dvacetiletý mladík, který se již stejného činu dopustil dříve. Byl byste ochoten se s ním za účasti zkušeného zprostředkovatele setkat, přijmout jeho omluvu a společně se domluvit na způsobu náhrady škody, kterou vám učinil?

- rozhodně ano
- spíše ano
- spíše ne
- rozhodně ne
- nevím jak bych se zachoval

6. U jakých z uvedených typů trestných činů by podle vašeho názoru mohla být mediaci vhodná ?

- vandalismus ano - ne - nevím
- výtržnosti ano - ne - nevím
- pomluva ano - ne - nevím
- trestné činy v dopravě (dopravní nehody) ano - ne - nevím
- drobné majetkové trestné činy ano - ne - nevím
- násilné činy, kde nevznikla závažná újma na zdraví ano - ne - nevím
- závažnější majetkové trestné činy ano - ne - nevím
- závažnější násilné trestné činy ano - ne - nevím
- případy domácího násilí ano - ne - nevím
- u jiných, jakých

7. Na které typy pachatelů by se podle vašeho názoru mohla mediace uplatňovat?

- mladiství pachatelé mezi 15 a 18 lety věku ano - ne - nevím
- pachatelé, kteří ještě nebyli dosud trestáni ano - ne - nevím
- pachatelky – ženy ano - ne - nevím
- pachatelé vyššího věku (50 a více let) ano - ne - nevím
- pachatelé, kteří čin spáchali z nedbalosti ano - ne - nevím
- pachatelé, kteří čin spáchali pod vlivem alkoholu ano - ne - nevím
- pachatelé, kteří čin spáchali pod vlivem drog ano - ne - nevím
- pachatelé, kteří páchají trestné činy opakovaně ano - ne - nevím
- všichni pachatelé, pokud by s tím poškozený souhlasil ano - ne - nevím
- jiní, kteří ...

8. Považujete v zásadě za důležitější spíš náhradu škody pro oběť anebo potrestání pachatele?

- náhradu škody
- potrestání pachatele
- obojí je stejně důležité
- nevím

9. Myslíte si, že využití mediace může přinést společnosti nějaký prospěch?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne
- nevím

10. Myslíte si, že mediace přináší ve svém důsledku:

- více výhod pro oběť trestného činu
- je pro obě strany stejně výhodná
- více výhod pro pachatele
- nepřináší žádné výhody

11. Měla by se podle vašeho mínění měřit výkonnost soudnictví spíše:

- počtem stíhaných a odsouzených osob
- počtem odškodněných a uspokojených obětí/poškozených
- obojí je stejně důležité
- nevím, nemohu posoudit

12. Stal jste se vy sám v posledních třech letech obětí nějakého trestného činu ?

- ano
- ne

6. Seznam použité literatury

- Bilz, K.: *Restorative justice and victim offender mediation (VOM): a new area for social psychological inquiry*. 2002. Dostupné na www.princeton.edu/~kbliz/VOM%20study%20writeup.htm
- Císařová, D.; Fenyk, J.; Gřivna, T.: *Trestní právo procesní*. Praha: ASPI, 2008.
- Dignan, J.: *Understanding victims and restorative justice*. Maidenhead: Open University Press 2005.
- Doble, J.; Klein, J.: *Attitudes towards crime and punishment in Vermont: public opinion about an experiment with restorative justice*. New York: Doble Research Associates, 2000.
- Doubřavová, D. a kol.: *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001.
- Fenyk, J.; Sotolář, A.; Sovák, Z.: *Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti*. *Trestní právo*, 1/1998.
- Gavrielides, T.: *Restorative justice theory and practice: addressing the discrepancy*. Helsinki: HEUNI 2007.
- Groenhuijsen, M.: Victim – offender mediation: legal and procedural safeguards. Experiments and legislation on some European jurisdictions. In: *Victim – Offender Mediation in Europe: Making restorative Justice Works*. Leuven: Leuven University Press, 2000.
- Karabec, Z. a kol.: *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: IKSP 2003.
- Kuchta, J., Válková, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005.
- Martinková, M.: *Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000*. Praha: IKSP, 2002.
- Maruna, S.: Public opinion and community penalties. In: Bottoms, A. et al.: *Alternatives to prison: options for an insecure society*. Cullompton: Willan Publishing, 2004.
- Roberts, J.; Hough, M.: *Understanding public attitudes to criminal justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005.
- Šámal, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář. II.díl*. Praha: C.H.Beck, 2008.
- Umbreit, M.: *Victim meets offender: the impact of restorative justice and mediation*. New York: Criminal Justice Press, 1994.
- Večerka, K. a kol.: *Občané o kriminalitě a prevenci*. Praha: IKSP, 2007.

7. Resumé

Výzkum Uplatnění mediace v systému trestní justice je řešen v souladu se Střednědobým plánem výzkumné činnosti Institutu pro kriminologii a sociální prevenci na léta 2008-2010. Úkol byl zadán Radou pro probaci a mediaci a byl realizován v letech 2008-2010. Výzkum probíhal ve velmi těsné součinnosti s Probační a mediační službou ČR.

Výzkum se zaměřil na zhodnocení přínosu a efektivity mediačních postupů pro pachatele, poškozeného a společnost, a dále na to, jak jsou prostřednictvím mediace naplňovány obecné cíle činnosti Probační a mediační služby, tj. integrace pachatele, participace poškozeného a ochrana společnosti. Jedním z cílů bylo zjistit, při jakých trestněprávních institutech je mediace soudy a státními zástupci využívána, vůči jakému okruhu a charakteru případů jsou mediační postupy uplatňovány a jaká je jejich efektivita, a to z pohledu společnosti, pachatele i poškozeného.

Vzhledem k tomu, že jedna část výzkumu, a to výzkum veřejného mínění – názory veřejnosti na mediaci proběhl v listopadu 2008, jsme z důvodu aktuálnosti rozdělili prezentaci výsledků našeho výzkumu do dvou částí. V této první části (v roce 2009) jsou shrnuty, vedle stručného úvodu do problematiky mediace a statistických údajů k mediaci, výsledky zmíněného výzkumu veřejného mínění.

Pokud jde o mediaci v trestních věcech v České republice, je možno konstatovat, že rozvoj mediačních postupů v České republice je úzce spojen se vznikem Probační a mediační služby, které bylo provedeno zákonem č. 257/2000 Sb. s účinností od 1.1. 2001.

Právní definice mediace je uvedena v ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě takto: „Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“ Principy mediace u nás vycházejí ze zásad evropsky obecně uznávaných. I u nás mediační proces poskytuje oběma stranám možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby, které vznikly v souvislosti s trestnou činností. Současně umožňuje domluvit se na rychlém a přijatelném způsobu

náhrady škody. Účast na mediaci je pro obě strany dobrovolná. Mediační jednání může vyústit ve společnou dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody. Výsledky mediačního jednání může státní zástupce nebo soudce zohlednit ve svém rozhodnutí. Může například zastavit trestní stíhání nebo navrhnout či schválit další alternativní opatření či sankci.

Od roku 2005 existuje statistická evidence, která umožňuje sledovat údaje o osobách, respektive případech, kde proběhlo mediační jednání. V letech 2005 až 2007 podstoupilo mediaci celkem 1878 osob, z toho 1608 mužů (85,6 %) a 270 (14,4 %) žen. Nejvíce případů bylo zaznamenáno v roce 2005 (950), v následujících letech došlo ke zhruba polovičnímu poklesu. Průměrný věk obviněných, kteří podstoupili mediaci, byl 30,3 let; modus 17 let (7,8 % ze všech osob).

Z celkového počtu 1878 případů byla uzavřena dohoda v 1498 případech. Dohody nebylo při mediačním jednání dosaženo v 361 případech. Z hlediska věku byli k mediační dohodě více pozitivně naladěni mladší obvinění (i když nutno zdůraznit, že ne statisticky významně), s přibývajícím věkem obviněných se ochota dohodnout snižuje.

Za pomoci metody mediace byly v letech 2005 až 2007 řešeny nejvíce případy, kdy byly spáchány trestné činy podle hlavy VII. - trestné činy proti životu a zdraví a hlavy IX. - trestné činy proti majetku. Tyto případy tvořily 82,7 % ze všech případů. Pokud jde o jednotlivé trestné činy, jednoznačně převažují trestné činy ublížení na zdraví podle §§ 221, 223 (u tohoto trestného činu zejména spáchané v dopravě) a trestný čin krádeže podle § 247.

Statistická databáze Probační a mediační služby ČR nám umožnila analyzovat u většiny případů (1482 – 79 %) i způsob ukončení trestního případu (u zbývajících 21 % - 396 případů Probační a mediační služba bohužel tento zpětný údaj od soudu či státního zastupitelství nezískala). Mediační jednání mezi obviněným a poškozením bylo z pohledu trestní justice zakončeno ve většině případů (celkem u 979 - 66,1 %, v roce 2005 - 508, 2006 - 254, 2007 - 217) institutem podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu.

Předpokladem toho, aby se mediace prosadila jako jedna z možností řešení trestných činů a jejich následků, je její společenská akceptace a podpora. Jednou ze součástí výzkumného projektu bylo proto provedení výzkumné sondy, jejímž účelem bylo zjistit, jak veřejnost

vnímá a hodnotí poslání mediační služby v rámci justice, pro jaké typy trestné činnosti i pachatelů považuje mediaci za vhodný nástroj řešení a jak hodnotí celkový možný přínos mediace.

Cílovou skupinou byli čeští občané ve věku 15–69 let, výzkumný vzorek byl vybrán metodou kvótního výběru dle třídících kritérií pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a region.

Velikost výběrového souboru činila 1014 respondentů.

O existenci Probační a mediační služby je alespoň částečně informováno pouze 25 % respondentů. Společenský prospěch přiznává mediaci 67 % respondentů, 69 % respondentů ji považuje za vhodný nástroj řešení trestné činnosti. Naopak 30 % ji ale vnímá jako zbytečnou a neúčinnou. Přes poměrně malou konkrétní informovanost o mediaci a PMS je tedy postoj veřejnosti k mediaci v převažující míře kladný. Přínos mediace je spatřován hlavně pro justiční systém (snížení zátěže soudů a zrychlení procesu řešení), až v další řadě je přiznáván výchovný efekt na pachatele a náhrada škody pro oběť. Osobně by bylo ochotno na mediaci přistoupit 53 % respondentů (40 % spíše nebo rozhodně ne); z toho plyne, že celkově převážně kladný vztah k mediaci se zcela nekryje s ochotou na ni přistoupit ve vlastním případě.

Mediace by podle převažujícího názoru měla být uplatňována především na méně závažné trestné činy (pomluva, výtržnost, drobná majetková kriminalita, vandalismus, trestná činnost v dopravě). Výrazně je odmítána mediace v případech násilné a závažné majetkové trestné činnosti a dále v případech pachatelů jednajících pod vlivem alkoholu či drog a také u recidivistů.

Na názory a postoje respondentů na mediaci nemá podstatný vliv pohlaví respondentů ani to, zda byli v posledních třech letech sami viktimizováni, a to s výjimkou, že oběti trestných činů považují mediaci ve vyšší míře za výhodnější pro pachatele, než ti, kteří sami obětí nebyli. Pokud jde o názory na užitečnost a společenský přínos mediace, lze souhrnně na základě výsledků výzkumné sondy konstatovat, že koncept mediace odmítá pouze menšina veřejnosti.

Občané zpravidla považují za stejně důležité potrestat pachatele i nahradit škodu oběti. Vzhledem k tomu by se měla výkonnost soudnictví měřit jak počtem uspokojených obětí, tak

i počtem stíhaných a odsouzených osob. V tomto kontextu jsou ovšem dopady mediace posuzovány dost rozporně, tj. připouští se výhody jak pouze pro pachatele, tak i pro obě strany (méně často jen pro oběť samotnou nebo vůbec žádné výhody).

8. Summary

Mediation in criminal justice system

The research Mediation in criminal justice system is handled in line with the Medium-term plan of research activities of the Institute of Criminology and Social Prevention for 2008-2010. The research was assigned by the Council for Probation and Mediation and was implemented in 2008-2010. The research was carried out in close cooperation with the Probation and Mediation Service of the Czech Republic.

The research focused on the evaluation of contribution and efficiency of mediation for offenders, victims and the society, and on how mediation helps to fulfil the general tasks of the Probation and Mediation Service, i.e. integration of offenders, participation of victims and protection of the society. One of the tasks was to find out to which criminal institutes the courts and prosecuting attorneys apply mediation, to what character of cases mediation procedures are applied and what is their effectiveness from the point of view of the society, offender and victim.

Since one part of the research – opinion poll (public opinion concerning mediation) – was executed in November 2008, we divided the presentation of results of the research to two parts in order for the results to be as current as possible. Apart from a brief introduction in the issues of mediation and statistical data concerning mediation, this first part (in 2009) summarises the results of the aforementioned poll.

With regard to mediation in criminal matters in the Czech Republic we may say that the development of mediation procedures in the Czech Republic is closely related to the establishment of the Probation and Mediation Service, which was implemented by Act No. 257/2000 Coll. and came to effect as of 1 January 2001.

The legal definition of mediation is stipulated in the provision of Section 2 (2) of Act No. 257/2000 Coll. on Probation and Mediation Service: “For the purposes hereof mediation is out-of-court mediation for the purpose of solution of a conflict between the accused person

and the victim and an activity leading to settlement of the conflict situation carried out in relation to criminal proceedings. Mediation can only be performed with the express agreement of the accused person and the aggrieved party.” The principles of mediation in the Czech Republic follow the principles generally acknowledged in Europe. The mediation procedure provides both parties with the opportunity to express their feelings, expectations and needs that had been formed in relation to crime. It also makes it possible for the parties to agree on a fast and acceptable manner of remedy. The participation in mediation is voluntary for both parties. Mediation may lead to a common agreement on settlement of the conflict and remedy. The prosecuting attorney or judge may consider the results of mediation when making their decision. They may e.g. discontinue criminal proceedings or propose or approve another alternative measure or sanction.

Since 2005 there have been statistical records that make it possible to monitor data on persons or cases with mediation. In 2005 to 2007 the total of 1,878 offenders went through mediation, of which 1,608 were men (85.6%) and 270 women (14.4%). The majority of cases were recorded in 2005 (950); there was a roughly 50% decrease in the following years. The average age of accused persons who went through mediation was 30.3 years; modus 17 years (7.8% of all persons).

An agreement was reached in 1,498 out of the total number of 1,878 cases. In 361 cases no agreement was reached during mediation. With respect to age, younger accused persons were more positively motivated to reach an agreement through mediation (however, the statistical percentage was not significantly high); with older age the willingness of accused persons to settle decreases.

In 2005 to 2007 mediation helped to solve cases that had been committed under Chapter VII – offences against life and body, and Chapter IX – offences against the right of property. These cases made 82.7% of all cases. With regard to particular crimes the clearly dominating group was bodily injuries under Sections 221, 223 (especially bodily injuries committed in road transport) and the offence of theft under Section 247.

The statistical database of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic made it possible for us to analyse termination of a criminal case for majority of cases (1,482 – 79%; for the remaining 21% - 396 cases the Probation and Mediation Service

unfortunately failed to receive this feedback from the court or the prosecuting attorney's office). From the point of view of criminal justice, in majority of cases mediation between the accused person and the injured party was terminated (total cases 979 – 66.1%, in 2005 – 508, 2006 – 254, 2007 – 217) with the institute of conditional discontinuation of criminal proceedings pursuant to Section 307 of the Rules of Criminal Procedure.

The prerequisite for mediation to become one of the possible solutions of crimes and their consequences is its general social acceptance and support. One part of the research project was making a poll to find out how the public perceives and evaluates the mission of the Probation and Mediation Service within the justice system, for what types of crime and offenders the public sees victim-offender mediation as a suitable solution instrument and how the public evaluates the overall possible contribution of mediation. The target group was Czech citizens aged 15-69 years; the research sample was selected by the method of a quota selection according to classification criteria comprising sex, age, education, size of the city/town of residence and region. The size of the selected group was 1,014 respondents.

Only 25% of respondents are at least partially informed about the existence of the Probation and Mediation Service. 67% of respondents admit that mediation has a social benefit; 69% of respondents see mediation as a suitable instrument to solve crime. On the other hand, 30% of respondents perceive mediation as useless and inefficient. Despite low awareness of mediation and the Probation and Mediation Service the attitude of the public to mediation is prevalingly positive. The benefit of mediation is perceived mainly for the justice system (lower burden of courts and accelerated process of solution); the corrective effect on the offender and remedy for victims is perceived to be secondary. 53% of respondents would be willing to accept mediation if it concerned themselves (40% would rather not accept or definitely not accept mediation); this leads to the conclusion that the generally rather positive relation to mediation does not quite correspond with the willingness to accept mediation if it concerned the respondent him/herself.

Based on the prevailing opinion mediation should be applied especially to less serious crimes (libel, disturbance, petty crimes against property, vandalism, offences in road transport). Mediation is expressly rejected in case of violent and serious crime against property and in case of offenders acting under the influence of alcohol or drugs, and also in case of persistent offenders.

The sex of respondents or the fact whether or not they have themselves been victimised in the last three years does not have a significant influence on the opinions and attitudes of respondents. The only exception is that victims of crimes see mediation as more convenient for offenders than those who had never been victims of a crime. With regard to opinions concerning the usefulness and social benefit of mediation we can conclude based on the results of the research probe that the concept of mediation is rejected by a minority of the public.

Citizens usually deem it is likewise important to punish the offender and compensate the damage caused to the victim. Therefore the effectiveness of the judicial system should be measured by the number of satisfied victims as well as the number of prosecuted and convicted persons. In this context, however, the impact of mediation is assessed quite inconsistently, i.e. the public admits that there are benefits either only for offenders or for both sides (less often the public sees benefits only for the victim or no benefits at all).

Translated by: I.T.C. - Jan Žižka

Uplatnění mediace v systému trestní justice I.

Autoři: Mgr. Jan Rozum
Mgr. Petr Kotulan
PhDr. Marina Luptáková
PhDr. Miroslav Scheinost
PhDr. Jan Tomášek, Ph.D.

Recenzenti: PhDr. Jitka Slavíková
Mgr. Dagmar Doubravová

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Tiskárna: Vydavatelství KUFR s.r.o.
Naskové 3, Praha 5

Do tisku: listopad 2009

Vydání: první

Náklad: 220 ks

www.kriminologie.cz

ISBN 978-80-7338-090-8